

UNIVERZITET U BEOGRADU
EKONOMSKI FAKULTET

MASTER TEZA

IZVEŠTAVANJE O BORBI PROTIV KORUPCIJE KAO SASTAVNI
DEO NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA – SLUČAJ SRBIJE

Ime i prezime kandidata (broj indeksa):

Maja Simijonović 2155/22

Ime i prezime mentora:

Milutin Živanović

Beogard

April 2025

Izjava o akademskoj čestitosti

Student/kinja: Simijonovic Maja

Broj indeksa: 2155/22

Autor/ka master rada pod nazivom:

Izveštavanje o borbi protiv korupcije kao sastavni deo
nefinansijskog izveštaja - slučaj Srbije

Potpisivanjem izjavljujem:

- da je rad isključivo rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada;
- da sam rad i mišljenja drugih autora koje sam koristio/la u ovom radu naznačio/la ili citirao/la u skladu sa Uputstvom;
- da su svi radovi i mišljenja drugih autora navedeni u spisku literature/referenci koji su sastavni deo ovog rada i pisani u skladu sa Uputstvom; o da sam dobio/la sve dozvole za korišćenje autorskog dela koji se u potpunosti/celosti unose u predati rad i da sam to jasno naveo/la;
- da sam svestan/na da je plagijat korišćenje tuđih radova u bilo kom obliku (kao citata, parafraza, slika, tabela, dijagrama, dizajna, planova, fotografija, filma, muzike, formula, veb sajtova, kompjuterskih programa i sl.) bez navođenja autora ili predstavljanje tuđih autorskih dela kao mojih, kažnjivo po zakonu (Zakon o autorskom i srodnim pravima, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012), kao i drugih zakona i odgovarajućih akata Univerziteta u Beogradu;
- da sam da sam svestan/na da plagijat uključuje i predstavljanje, upotrebu i distribuiranje rada predavača ili drugih studenata kao sopstvenih;
- da sam svestan/na posledica koje kod dokazanog plagijata mogu prouzrokovati na predati master rad i moj status;
- da je elektronska verzija master rada identična štampanom primerku i pristajem na njegovo objavljivanje pod uslovima propisanim aktima Univerziteta.

Beograd, 23.04.2025

Potpis Maja Simijonović

UNIVERZITET U BEOGRADU
Ekonomski fakultet

Izjava o korišćenju ličnih podataka

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog naziva master ekonomiste, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta.

Ovlašćujem biblioteku Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta da u svoj digitalni repozitorijum unese moj završni (master) rad pod naslovom:

„Izveštavanje o borbi protiv korupcije kao sastavni deo nefinansijskog
izveštavanja – slučaj Srbije“

koji je moje autorsko delo.

Završni (master) rad sa svim prilogima predao/la sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moj završni (master) rad, pohranjen u Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu – Ekonomskog fakulteta i dostupan u otvorenom pristupu, mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u CC BY licenci Kreativne zajednice (Creative Commons), a kojom je dozvoljeno umnožavanje, distribucija i javno saopštavanje dela, i prerade, uz adekvatno navođenje imena autora, čak i u komercijalne svrhe.

Potpis autora

U Beogradu, 23.09.2025

Marija Čuruganović

Apstrakt i ključne reč

U radu se analizira nastanak i sve veći značaj nefinansijskog izveštavanja, s obzirom na porast zahteva za ovakvim informacijama od strane različitih zainteresovanih strana, poput investitora, potrošača, regulatornih tela i aktivista. Objašnjene su koristi koje nefinansijsko izveštavanje donosi kako za kompanije, tako i za društvo u celini. Poseban akcenat stavljen je na ekološke, društvene i upravljačke faktore, koji se smatraju ključnim komponentama nefinansijskih informacija i imaju sve veći uticaj na procenu vrednosti kompanija od strane investitora. Prikazan je globalni i domaći institucionalni okvir koji oblikuje nefinansijsko izveštavanje. Navedene su međunarodne inicijative, standardi i smernice kao što su GRI, SASB, principi Ujedinjenih Nacija, Okvir za integrisano izveštavanje i standardi Evropske unije. Posebna pažnja posvećena je zakonskoj regulativi Evropske unije, uključujući Direktivu o nefinansijskom izveštavanju i novu Direktivu o izveštavanju o korporativnoj održivosti (CSRD), pri čemu je i istaknuta uloga Zakona o računovodstvu koji od 2021. godine propisuje obavezu objavljivanja nefinansijskih informacija za određene velike kompanije. Poseban deo rada posvećen je temi korupcije, gde je objašnjeno zašto je važno da kompanije uključe izveštavanje o borbi protiv korupcije u svoje nefinansijske izveštaje. Navedeni su najvažniji standardi i smernice koje kompanije mogu koristiti u svrhu izveštavanja ne temu borbe protiv korucije u okviru nefinansijskog izveštaja, poput GRI 205, Princip 10 Ujedinjenih nacija, standard ISO 37001, kao i domaće i evropske uredbe. Istaknuti su nedostaci ovih standarda koji postoje pogotovo u Srbiji, gde nije precizno propisan način izveštavanja, što ostavlja prostor za različite interpretacije i utiče na transparentnost. Izneti su predlozi za unapređenje prakse izveštavanja o antikorucijskim aktivnostima. U završnom delu rada predstavljeni su rezultati empirijskog istraživanja spređenog na uzorku određenog broja kompanija u Srbiji sa preko 2.000 zaposlenih, koje imaju obavezu sastavljanja nefinansijskog izveštaja. Analizirani su izveštaji za 2022. godinu preuzeti iz baze Agencije za privredne registre, sa fokusom na izveštavanje o borbi protiv korucije. Istraživanje je omogućilo uvid u trenutno stanje prakse nefinansijskog izveštavanja u Srbiji i ukazalo na prostor za napredak u jačanju transparentnosti i odgovornosti kompanija prema društvu u kojem posluju.

Ključne reči: ESG, CSRD, Nefinansijski izveštaj

Abstract and key words

The paper analyzes the emergence and growing importance of non-financial reporting, given the increasing demand for such information from various stakeholders, such as investors, consumers, regulatory bodies, and activists. It explains the benefits that non-financial reporting brings both to companies and to society as a whole. Special emphasis is placed on environmental, social, and governance factors, which are considered key components of non-financial information and are increasingly influencing the valuation of companies by investors. The global and domestic institutional framework shaping non-financial reporting is presented. International initiatives, standards, and guidelines such as GRI, SASB, the United Nations Principles, the Integrated Reporting Framework, and European Union standards are listed. Special attention is given to the legal regulations of the European Union, including the Non-Financial Reporting Directive and the new Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), with emphasis on the role of the Accounting Law, which since 2021 mandates the disclosure of non-financial information for certain large companies. A specific part of the paper is dedicated to the issue of corruption, explaining why it is important for companies to include reporting on anti-corruption efforts in their non-financial reports. The most relevant standards and guidelines that companies can use for reporting on anti-corruption within the scope of non-financial reporting are listed, such as GRI 205, UN Global Compact Principle 10, ISO 37001, as well as national and EU regulations. The shortcomings of these standards are highlighted, particularly in Serbia, where the method of reporting is not clearly defined, which allows for various interpretations and affects transparency. Proposals for improving the practice of reporting on anti-corruption activities are presented. In the final part of the paper, the results of an empirical study conducted on a sample of companies in Serbia with more than 2,000 employees, which are required to compile non-financial reports, are presented. Reports for 2022 obtained from the Serbian Business Registers Agency database were analyzed, with a focus on reporting related to anti-corruption. The research provided insight into the current state of non-financial reporting practices in Serbia and pointed to areas for improvement in strengthening the transparency and accountability of companies toward the society in which they operate.

Key words: ESG, CSRD, Non-Financial Report

Sadržaj

UVOD	7
1. POJAM I ZNAČAJ NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	9
1.1. Razlozi za nastanak nefinansijskog izveštavanja	9
1.2. Nefinansijsko izveštavanje i ESG	10
2. INSTITUCIONALNI ASPEKTI NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA.....	12
2.1. Globalni institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja	12
2.2. Institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja u Evropskoj uniji.....	20
2.3. Institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja u Srbiji.....	26
3. BORBA PROTIV KORUPCIJE I NEFINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE.....	27
3.1. Korupcija kao posebna vrsta finansijske prevare	27
3.2. Standardi i smernice za izveštavanje o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštaja	30
3.3. Predlozi i rešenja za bolje i transparentnije izveštavanje o borbi protiv korupcije.....	36
4. IZVEŠTAVANJE O BORBI PROTIV KORUPCIJE U PROCESU NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA – EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	38
4.1. Podaci i uzorci.....	38
4.2. Rezultati istraživanja	39
4.2.1 Rezultati analiziranja nefinansijskih izveštavanja	39
4.2.2. Rezultati analiziranja izveštaja o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštaja	47
4.3. Organičenja i budući pravci istraživanja	57
ZAKLJUČAK	59
LITERATURA	61

UVOD

U savremenom društveno-ekonomskom okruženju, održivost poslovanja sve više postaje ključna tema, kako za kompanije koje su nosioci privrednih aktivnosti, tako i za različite društvene aktere. Svest o važnosti društvenih, ekoloških i upravljačkih aspekata poslovanja neprekidno raste. Od kompanija se očekuje da ove aspekte integrišu u svoje strategije i operativne procese te da transparentno informišu zainteresovane strane o njima. Nefinansijsko izveštavanje, koje obuhvata teme kao što su zaštita životne sredine, poštovanje ljudskih prava, borba protiv korupcije i dobro korporativno upravljanje, postaje sve značajnije u ovom kontekstu.

Evropska Unija je 2013. godine usvojila Direktivu o nefinansijskom izveštavanju, koja je obavezala velike javne kompanije (sa više od 500 zaposlenih) koje imaju status društava od javnog interesa da uključe određene nefinansijske informacije u svoje godišnje izveštaje počevši od 2017. godine. Nedavno usvojena Direktiva o izveštavanju o korporativnoj održivosti (CSRD), objavljena 2022. godine, predstavlja značajan korak ka unapređenju transparentnosti i odgovornosti kompanija u vezi sa njihovim održivim poslovnim praksama, a primenjuje se od 2024. godine.

Postoje različiti standardi i smernice koje kompanije mogu koristiti prilikom sastavljanja nefinansijskih izveštaja, kao što su GRI standardi, SASB standardi, UN Global Compact, Okvir za integrisano izveštavanje i standardi Evropske unije.

Nedavnim izmenama Zakona o računovodstvu u Srbiji, uvedena je obaveza nefinansijskog izveštavanja za određena pravna lica, što je stupilo na snagu od izveštaja za 2021. godinu. Prema ovim izmenama, obveznici nefinansijskog izveštavanja su velika pravna lica koja predstavljaju društva od javnog interesa i imaju prosečno više od 500 zaposlenih tokom godine. Ovaj zakon je usklađen sa prethodnim zahtevima Direktive o nefinansijskom izveštavanju, ali pruža mogućnost za dalje unapređenje kako bi se povećala uporedivost izveštaja u prostoru i vremenu.

Takođe, nefinansijsko izveštavanje treba da obuhvati i temu borbe protiv korupcije, jer predstavlja ozbiljan problem za društvo i ekonomiju, ugrožavajući pravičnost, ekonomski razvoj i poverenje u institucije. Kroz transparentno poslovanje i promovisanje etike i integriteta, kompanije mogu aktivno doprineti borbi protiv korupcije, a nefinansijski izveštaji pružaju platformu za transparentno prikazivanje njihovih napora u ovom kontekstu.

Ovaj rad ima za cilj da istraži stanje regulative u oblasti nefinansijskog izveštavanja na globalnom nivou, u EU i Srbiji, kao i da analizira smernice i standarde koje kompanije mogu koristiti pri

sastavljanju nefinansijskih izveštaja i izveštavanja o borbi protiv korupcije. Glavni fokus istraživanja biće na tome kako se kompanije u Srbiji prilagođavaju zahtevima i integrišu borbu protiv korupcije u svoje nefinansijske izveštaje, uz osvrt na razlike u pristupu izveštavanju među kompanijama na ovu temu.

1. POJAM I ZNAČAJ NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

1.1. Razlozi za nastanak nefinansijskog izveštavanja

U savremenom poslovnom okruženju raste svest o ekološkim, društvenim i etičkim pitanjima i u skladu sa tim se javlja sve veća zainteresovanost intresnih grupa za informacijama o tome šta preduzeća čine povodom toga. Tradicionalno finansijsko izveštavanje nije dovoljno da pruži uvid u ove teme, pa je nastalo nefinansijsko izveštavanje, kao produžena ruka finansijskom izveštavanju. Finansijsko izveštavanje, zajedno sa novim nefinansijskim izveštavanjem omogućava celovitu sliku poslovanja preduzeća, što pruža mogućnost pre svega investitorima, ali i svim drugim zainteresovanim stranama da procene performanse preduzeća i njegov društveni uticaj. One kompanije koje transparentno izveštavaju o svojim ekološkim i društvenim praksama su u prednosti da stvore jači brend i privuku kupce koji vrednuju održivost i odgovornost, jer su sada potrošači sve više zainteresovani za proizvode kompanija koje neguju etičko i održivo poslovanje. Značaj izveštavanja o održivom razvoju je sve veći, i to usled sve većeg broja privrednih društava koja o ovim pitanjima izveštavaju, regulativi koja se usložnjava i naporima za podizanje kvaliteta ovog segmenta izveštavanja (Knežević, Pavlović & Stevanović, 2011).

Nefinansijsko izveštavanje je nov model i razvija se već nekoliko decenja, u početku je bilo na dobrovoljnoj bazi, ali u poslenjih nekoliko godina postaje obavezni deo godišnjeg izveštavanja za sve velike kompanije. To govori o značaju ovog izveštaja i razlogu zašto određene kompanije koje su u zakonskoj obavezi objavljuju nefinansijske informacije.

Društvene vrednosti su se promenile, na taj način da se sve više ceni doprinos koji kompanije daju društvu i to su one prepoznale, a upravo im nefinansijsko izveštavanje pruža mogućnost da iskomuniciraju sa javnošću šta je to što su one učinile povodom pitanja koja su važna za drušvo. Sa druge strane, nefinansijsko izveštavanje podstiče preduzeća da preduzimaju određene mere povodom ekoloških, društvenih i etičkih pitanja, jer imaju obavezu da u izveštaju pruže informacije o merama koje su preduzete. Potreba za nefinansijskim izveštavanjem izazvana je činjenicom da finansijsko izveštavanje već dugo vremena daje samo deo informacija o finansijskom položaju i rezultatima poslovanja organizacije (Beke-Trivunac, Narandžić & Petrović, 2017).

Investitori veliku pažnju posvećuju nefinansijskim aspektima kao što su ekološki, etički, društveni, upravljački aspekti poslovanja i na osnovu njih velikim delom donose odluku da li će investirati ili ne. Uticaj nefinansijskog izveštavanja na investitore je poznato i kao ESG investiranje, koje se odnosi na praksu ulaganja u kompanije koje ispunjavaju kriterijume u vezi sa ekološkim, društvenim i

upravljačkim uticajem date kompanije. ESG investitori su investitori koje zanima finansijski povrat, ali im je i jako bitan uticaj koji kompanija ima na društvo i planetu.

U nefinansijskom izveštavanju kompanije često izveštavaju o svojim politikama i praksama vezanim za zdravlje i bezbednost na radu, kao i o pravima radnika, etičkim principima, što može uticati na poboljšanje radne atmosfere i povećanje produktivnosti. Sve navedeno može dovesti do privlačenja kvalitetne radne snage i smanjenja fluktuacije radnika, a ovo predstavlja još jednu prednost koju donosi nastanak nefinansijskog izveštavanja.

Nefinansijsko izveštavanje može poboljšati korporativno upravljanje jer podstiče kompanije da bolje razumeju svoj uticaj na okolinu i društvo, pa da stečeno znanje integrišu u svoje strateške odluke. To može dovesti do dugoročne održivosti poslovanja i boljeg upravljanja rizicima. Ti rizici mogu uključivati ekološke katastrofe, društvene nemire ili regulatorne promene koje mogu imati dugoročne posledice na poslovanje. Još jedan od razloga nastanka nefinansijskog izveštavanja je i težnja kompanija da privuku investitore koji prepoznaju i cene zalaganje kompanija u stvaranju boljeg društva.

1.2. Nefinansijsko izveštavanje i ESG

Pošto se nefinansijskim informacijama smatraju informacije koje se odnose na zaštitu životne sredine, socijalna i upravljačka pitanja, skraćeni naziv ovakvog koncepta izveštavanja je ESG (akronim od engleskih reči *Enviromental, Social and Governance*). Ova tri faktora su postali ključni elementi moderne korporativne strategije, zbog njihove sposobnosti da integrišu održivost, društvenu odgovornost i efikasnost upravljanja unutar kompanije.

- Ekološki faktori se odnose na to kako preduzeća upravljaju svojim uticajem na životnu sredinu, kako upravljaju emisijom gasova sa efektom staklene bašte, potrošnjom vode, kako upravljaju otpadom, kako doprinose očuvanju prirode. Kompanije koje uspešno integrišu ekološke faktore u svoje poslovanje smatraju se odgovornim kompanijama prema životnoj sredini, privlače investitore koji cene održive prakse i bolje se prilagođavaju regulatornim zahtevima koji se tiču zaštite životne okoline. Ovi faktori su jako bitni za očuvanje prirodnih resursa i daju značajan doprinos u borbi protiv klimatskih promena. Uspešno upravljanje ekološkim faktorima pored toga što utiče pozitivno na okolinu, može dovesti i do finansijskih ušteda, efikasnijeg korišćenja resursa i smanjenja kazni za ekološke prekršaje. Kompanije stiču bolju reputaciju pa, samim tim, i konkurentsku prednost uspešnom implemetacijom ovih faktora.

- Društveni faktori se odnose na to kako preduzeća brinu o bezbednosti na radu, radnom okruženju, lancu snabdevanja i svemu što se tiče upravljanja i odnosa sa ljudima. Ovi faktori su ključni za izgradnju pozitivnih odnosa sa zaposlenima, jačanju reputacije kompanije i privlačenju kvalitetnog kadra.
- Upravljački faktori se odnose na stil korporativnog upravljanja, kako je organizovana i strukturirana uprava preduzeća, kakav je nivo transparentnosti, procenjuju se etički standardi, efiksnost upravljanja rizicima, kao i način na koji se preduzeća bore protiv korupcije. Ovi faktori predstavljaju temelje za efikasno upravljanje kompanijom i ključni su za stvaranje poverenja među zaposlenima, kao i za osiguranje dugoročne stabilnosti i uspeha kompanije.

Nefinansijsko izveštavanje i ESG faktori nisu samo trend, već su postali i imperativ za moderne kompanije koje žele biti odgovorne prema drušvu i planeti. Zato je jako bitno da kompanije prepoznaju važnost ovih faktora i aktivno ih uključe u svoje poslovanje radi postizanja dugoročnog uspeha i odgovornosti za buduće generacije. Uspešna implementacija ESG faktora može pozitivno uticati i na finansijske performanse kompanije, smanjenjem troškova, većim mogućnostima za prikupljanje dodatnog kapitala, smanjenjem rizika. Kompanije koje upravljaju svojim ESG faktorima su spremnije za dugoročne izazove, kao što su regulatorne promene i ekološki rizici, što znači da u dugom roku imaju stabilnije performanse. U poslednjih nekoliko godina, ESG faktori su postali regulatorni i poslovni fokus, kao odgovor na povećanje društvenog pritiska da organizacije postanu odgovornije za svoj uticaj na životnu sredinu i zauzmu društveno odgovorniji stav prema ne samo svojim radnicima, već i šire, u odnosu na njihove lance snabdevanja, okolne zajednice, pa čak i u vezi sa ljudskim pravima, bezbednošću podataka, privatnošću i javnim dobrom (Lucinda, 2020).

2. INSTITUCIONALNI ASPEKTI NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

U savremenom poslovnom okruženju, nefinansijsko izveštavanje postaje sve važniji alat za prepoznavanje i razumevanje šireg društvenog i ekološkog uticaja organizacije. U ovom delu rada razmatramo ključne aspekte globalnog, evropskog i domaćeg okvira za nefinansijsko izveštavanje. Bitno je baviti se istim, jer postavljaju temelje za dugoročni razvoj održivog poslovanja i utiču na osiguranje doslednosti, održavanje poverenja i zaštitu interesa svih aktera.

Razmatraćemo globalni institucionalni okvir za nefinansijsko izveštavanje, koji obuhvata smernice, standarde i propise usmerene ka unapređenju transparentnosti u izveštavanju o održivosti. Poseban akcenat biće stavljen na analizu sadržaja i karakteristika navedenih smernica, standarda i regulatornih zahteva.

Zatim ćemo se baviti institucionalnim okvirom za integrisano izveštavanje u Evropskoj uniji, gde ćemo govoriti o Direktivama koje je donela Evropska unija u vezi sa nefinansijskim izveštavanjem. Pažnju ćemo posvetiti i jedinstvenim standardima za sastavljanje nefinansijskog izveštaja, koji pokrivaju opšte i specifične teme i koji treba da omoguće uporedivost nefinansijskih izveštaja između organizacija koje ga sastavljaju.

Nak kraju će biti reči o institucijalnom okviru za nefinansijsko izveštavanje u Srbiji. Srbija kao zemlja koja teži integraciji u Evropsku uniju, suočava se sa izazovima prilagođavanja i implemetacije međunarodnih standarda i regulativa u ovoj oblasti. Biće reči o trenutnoj zakonskoj regulativi i o nedostacima iste.

2.1. Globalni institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja

Globalni institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja obuhvata različite inicijative, standarde i smernice koji su razvijeni na međunarodnom nivou kako bi se podstakla transparentnost i odgovornost u pogledu održivosti i društvenih pitanja. Važno je da kompanije odaberu odgovarajuće standarde i smernice koje su relevantne za njihov sektor i specifične za izazove sa kojima se suočavaju, kako bi njihovo izveštavanje bilo sveobuhvatno i verodostojno. Prilikom nefinansijskog izveštavanja mogu se koristiti smernice, kao što su principi Okvira za integrisano izveštavanje i smernice Globalnog dogovora Ujedinjenih nacija, ali i standardi koji pružaju jasne indikatore, koji su podložni kontroli od kojih su najpoznatiji GRI standardi, SASB standardi i standardi Evropske unije.

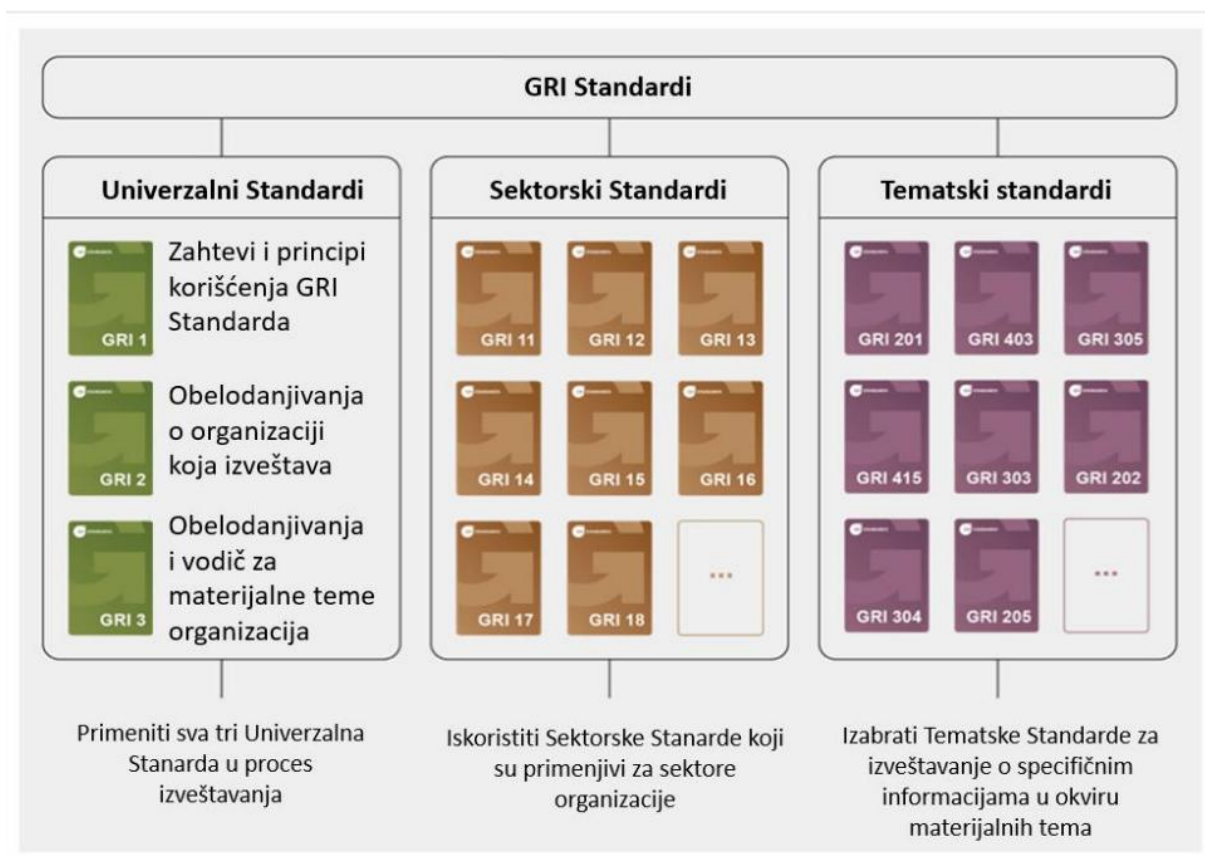
Globalna inicijativa za izveštavanje (engl. *Global Reporting Initiative* – u daljem tekstu GRI) je međunarodna i nezavisna organizacija koja pruža globalni okvir za sastavljanje nefinansijskih izveštaja. GRI standardi su najviše korišćeni i jedni od najpoznatijih standarda na osnovu kojih se sastavljaju nefinansijski izveštaji. Oni su osmišljeni tako da omogućе kompanijama da izveštavaju o svojim ekonomskim, ekološkim i društvenim uticajima na jasan, dosledan i uporediv način. Cilj donošenja standarda jeste da obezbede transparentnost o tome kako organizacija doprinosi razvoju koji zadovoljava potrebe sadašnjih, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe. Poslednja revizija pomenutih standarda izvršena je 2021. godine.

Komponente GRI standarda su sledeće:

- **Univerzalni standardi (GRI 1-3)** – su opšti i primenljivi na sve organizacije, pružaju pre svega smernice o sadržaju izveštaja, kao i principe kojih se organizacije moraju pridržavati prilikom sastavljanja istog. Obuhvataju: GRI 1 (Osnove), GRI 2 (Opšta obelodanjivanja) i GRI 3 (Materijalne teme).
- **Tematski standardi (GRI 200, 300 i 400 grupe standarda)** – bave se određenim temama i podeljeni su u 3 grupe: 200 (Ekonomski), 300 (Ekološki) i 400 (Društveni), pri čemu svaka serija sadrži više modula specifičnih za određenu temu.
- **Sektorski standardi (GRI 11,12,13 itd.)** – oni suštinski predstavljaju dodatak prethodne 2 komponente, jer se fokusiraju na pitanja koja su značajna za pojedinačne industrije. Do aprila 2023. godine, objavljena su 3 sektorska standarda GRI 11 (Nafta i gas), GRI 12 (Ugalj) i GRI 13 (Agro sektor). Suštinski pomažu u identifikovanju materijalnih tema, jer specifični sektori mogu imati drugačije materijalne teme.

Predstavljene komponente standarda su međusobno povezane.

Slika 1. Struktura GRI Standarda

Izvor: <https://www.globalreporting.org/>

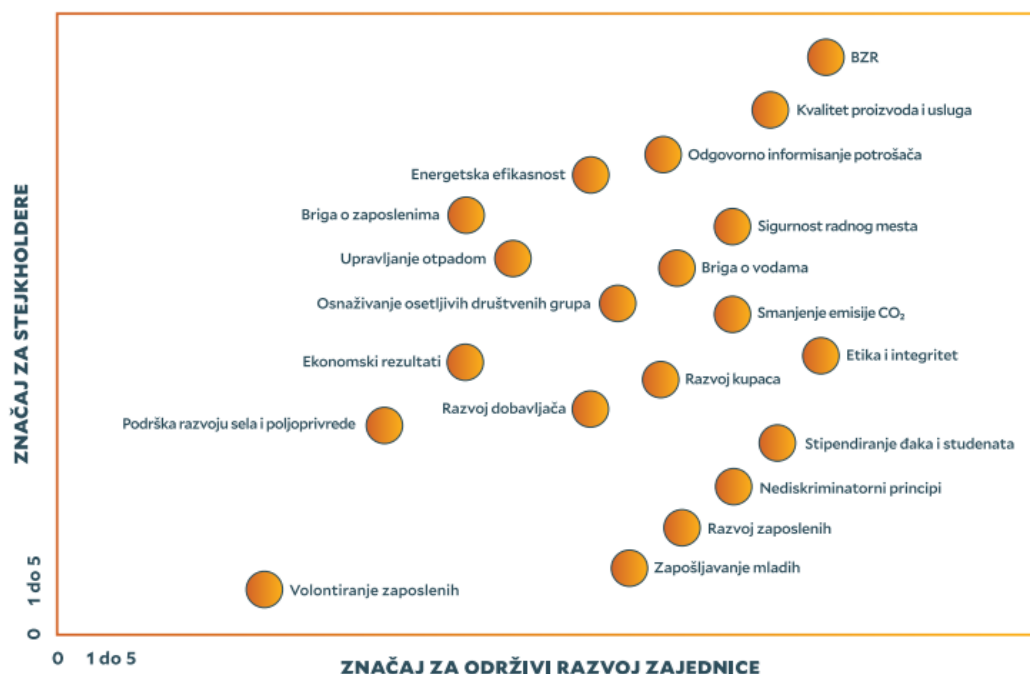
Svaki GRI standard sadrži određene zahteve koje kompanija mora da ispuni, ali u slučaju da kompanija ne može da ispuni određeni zahtev, neophodno je da pruži adekvatno objašnjenje, iz kojih razloga nije u mogućnosti da isti ispuni. Standardi pored zahteva koji su obavezni, sadrže i preporuke. Od organizacije se zahteva da ispuni ukupno 9 zahteva kako bi se smatralo i priznalo da izveštava u skladu sa GRI standardima.

Dilema oko materijalnosti informacija koje sadrži izveštaj o održivom razvoju proizilazi iz činjenice da su ove informacije nefinansijske prirode, te da je shodno tome prag materijalnosti teško odrediti pomoću uobičajenih kvantitativnih merila, kao što je procentualno učešće u prihodima (Knežević, Pavlović & Stevanović, 2011). Oređivanje materijalnih tema je važno prilikom sastavljanja nefinansijskog izveštaja, a tome svedoči i činjenica da se razvio poseban GRI standard koji se bavi samo materijalnim temama, a to je GRI 3 – Materijalne teme. Prema GRI 3 – *Materijalne teme* od organizacije se zahteva da opiše proces koji je pratila prilikom određivanja materijalnih tema, što podrazumeva da opiše kako je indentifikovala stvarne i potencijalne, negativne i pozitivne uticaje na životnu okolinu, ekonomiju, ljude, poslovne odnose i kako je odredila prioritet uticaja za izveštavanje

na osnovu njihovog značaja, a pored svega toga, potrebno je da navede i zainteresovane strane koje su imale uticaj na određivanje materijalnih tema.

Svaka organizacija može da sastavi svoju matricu materijalnosti, koja vizuelno prikazuje prioritet svake od materijalnih tema održivosti, sa jedne strane, za zainteresovane strane i, sa druge strane, za životnu sredinu i društvo. Dakle, organizacija mora prilikom određivanja materijalnih tema komunicirati sa zainteresovanim stranama i na osnovu njihovih informacija odrediti materijalne teme. Tako da je recimo za kompaniju koja se bavi uslugama, tema odnosa sa kupcima i odnosa sa zaposlenima na visokom nivou prioriteta. Matrica materijalnosti pomaže organizacijama da usredsrede svoje resurse na ključne oblasti održivosti i da transparentno komuniciraju o njima.

Slika 2. Matrica materijalnosti kompanije Delta Holding

Izvor: *Matrica materijalnosti Delta Holding (izveštaj za 2020. godinu)*

U Srbiji se prilikom sastavljanja ovog izveštaja najviše koriste GRI standardi, to potvrđuje i analiza Centra za savremene politike (CCP) u kojoj je analizirano 50 najvećih kompanija u Srbiji. U analizi se jasno vidi da 62% od ukupnog broja kompanija koje su učestvovala u analizi koristi GRI standarde. Ovo je i očekivano, imajući u vidu da se odlikuju visokim stepenom primenljivosti, bez obzira na vrstu delatnosti, geografsku lokaciju, veličinu preduzeća i druge slične faktore.

SASB standardi su objavljeni 2018. godine od strane Odbora za standarde održivosti u računovodstvu (**engl. Sustainability Accounting Standards Board – SASB**). Cilj nastanka ovih standarda jeste da pruže smernice kompanijama o tome kako da usklade nefinansijski izveštaj sa finansijskim izveštajima, kako bi se stekla cela slika o poslovanju kompanije. Za razliku od GRI standarda, koje

je bolje primeniti prilikom sastavljanja nefinansijskog izveštaja kao samostalnog izveštaja, SASB standarde je bolje primeniti kada se nefinansijski izveštaj predaje kao deo finansijskih izveštaja. Oni su pre svega fokusirani na finansijski značajne informacije u vezi sa održivosti, a koje mogu uticati na vrednost kompanije. To je ono što ove standarde razlikuje od svih drugih koji se bave nefinansijskim izveštavanjem. Planira se da u budućnosti SASB standardi budu zamenjeni za IFRS, jer se donosilac SASB standarda 2022. godine konsolidovao sa IFRS fondacijom (Privredna komora Srbije, 2023).

U junu 2023. godine od strane ISSBa (engl. *International Sustainability Standards Board*- ISSB), koji je organizovan unutar IFRS fondacije, izdat je standard **IFRS S1** (engl. *International Financial Reporting Standard*- IFRS) - Opšti zahtevi za obelodavanje finansijskih informacija u vezi sa održivošću. Njegova primena je počela za izveštajne periode koji počinju od 01.01.2024. godine. Ovaj standard zahteva od organizacija da obelodane informacije o svojim rizicima i prilikama vezanim za održivost, a koje mogu da utiču na njihovo poslovanje, u smislu da je taj uticaj bitan za korisnike finansijskih izveštaja prilikom njihovog odlučivanja o tome da li će investirati u organizaciju.

U junu 2023. godine od strane ISSBa donet je još jedan standard koji ima veze sa održivošću, a to je **IFRS S2** – Pitanja vezana za klimatske promene. Njegova primena je počela za izveštajne periode koji počinju od 01.01.2024. godine. Zahteva od organizacija da objavljuju informacije o rizicima i prilikama vezanim za klimatske promene, koje mogu uticati na odluku korisnika finansijskih izveštaja da li će investirati u organizaciju ili ne.

SASB standardi se fokusiraju na specifične sektorske industrije kao što su: hrana i piće, energetika, finansije, zdravstvena zaštita, infrastruktura, saobraćaj, usluge, potrošačka dobra. Ukupno ih ima 11. Oni identifikuju ključne teme koje su materijalne za svaki sektor i pružaju smernice za izveštavanje o relevantnim pitanjima. Dostupni su za 77 industrija.

Pomenuti standardi kroz pet sledećih dimenzija obrađuju ESG faktore:

1. Životna sredina,
2. Ljudski kapital
3. Društveni kapital
4. Poslovni model i inovacije
5. Korporativno upravljanje

Materijalnost se određuje na osnovu rizika od narušavanja vrednosti kompanije na dug rok.

Slika 3. Primer SASB mape materijalnosti sa prikazom tema koje mogu da budu materijalne u sektoru hrane i pića

ESO segment	Potencijalne materijalne teme po oblastima	Materijalne teme	Pojagoprivredni proizvodi	Alkoholna pića	Prodavci i distributeri hrane	Meso, žvina i mlečni proizvodi	Bezalkoholna pića	Prerađena hrana	Restorani	Duvan
Životna sredina	GHG Emisije									
	Kvalitet vazduha									
	Energy Management									
	Upravljanje vodom i otpadnim vodama									
	Upravljanje otpadom									
Društveni kapital	Ekološki uticaj (biodiverzitet, upotreba zemljišta)									
	Ljudska prava i odnos sa zajednicom									
	Privatnost kupaca									
	Bezbednost podataka									
	Pristupačnost i dostupnost									
Ljudski kapital	Kvalitet i bezbednost proizvoda									
	Dobrobit korisnika proizvoda									
	Prakse prodaje i obeležavanje proizvoda									
	Prakse rada i zapošljavanja									
	Bezbednost i zdravlje zaposlenih									
Biznis model i inovacije	Inkluzivnost i diversifikovanost radne snage i briga o									
	Dizajn proizvoda i upravljanje životnim ciklusom proizvoda									
	Otpornost poslovnog modela									
	Upravljanje lancem snabdevanja									
	Izvori i efikasnost korišćenja resursa									
Liderstvo i korporativno upravljanje	Fizički utaj klimatskih promena									
	Poslovna etika									
	Konkurentno ponašanje									
	Usaglašenost sa regulatornim zahtevima									
	Upravljanje rizikom kritičnih incidenata									
	Upravljanje sistemskim rizicima									

Izvor: Privredna komora Srbije, (2023). Nefinansijsko izveštavanje i EU taskonomija

Ovi standardi pružaju specifične metrike i pokazatelje performansi za nefinansijske aspekte poput zaštite životne sredine, ljudskih resursa, upravljanja rizicima i drugo. Cilj im je da pruže informacije koje su od interesa investitorima za procenu dugoročnih performansi kompanije u vezi sa održivošću.

Glavne prednosti ovih standarda su u tome što su razvijeni od strane stručnjaka za svaki sektor industrije, gde su date tačne smernice za informacije o održivosti koje su relevantne za tu industriju. Cilj je integrisati održivost u finansijsko izveštavanje što omogućava kompletnu sliku o performansama i rizicima poslovanja.

Sveobuhvatniji pregled organizacije bi se mogao dobiti zajedničkim korišćenjem SASB i IFRS standarda. IFRS su međunarodni standardi za finansijsko izveštavanje koji su stvoreni od strane IASB koji imaju u fokusu pružanje relevantnih i uporedivih finansijskih informacija koje su značajne za korisnike finansijskih izveštaja, kao što su investitori, kreditori i druge zainteresovane strane.

Iako bi se mogao dobiti sveobuhvatniji pregled organizacije kombinacijom prethodno pomenutih standarda, ne možemo u potpunosti reći da je to integrisano izveštavanje kako ga definiše IIRC. Više o samom pojmu integrisano izveštavanje definisanom od strane IIRC će biti reči u nastavku rada..

Jedan od razloga zašto se može dobiti sveobuhvatniji pregled organizacije zajedničkim korišćenjem IFRS i SASB standarda je taj što se IFRS standardi bave isključivo aspektima finansijske prirode, dok se ne bave i ne obuhvataju nefinansijske aspekte poslovanja. Sa druge strane, SASB standardi se

bave i imaju u fokusu materijalne nefinansijske aspekte koji su relevantni za finansijske rezultate, tako da oni onda obuhvataju nefinansijske aspekte poslovanja. Sve pomenuto govori o tome da IFRS i SASB nemaju isti fokus, ali se njihovim zajedničkim korišćenjem dobija šira slika poslovanja.

Integrisano izveštavanje koje pruža celovitu sliku na bazi nefinansijskih i finansijskih podataka o tome da li organizacija ima potencijal da stvara vrednost predstavlja ipak širi koncept od pukog praćenja smernica i standarda. Ono obuhvata i uključuje način na koji kompanija povezuje i intepretira sve relevantne informacije kako bi dala celovitu sliku o sposobnosti kompanije da stvara vrednost tokom vremena. Obuhvata ne samo prikazivanje finansijskih i nefinansijskih aspekata poslovanja, već i analizu kako oni utiču jedni na druge, na primer kako društvena odgovornost kompanije utiče na finansijski učinak.

SASB standardi obuhvataju materijalne nefinansijske aspekte koji su finansijski relevantni, ali integrisano izveštavanje obuhvata ne samo materijalne nefinansijske aspekte koji su finansijski relevantni, već sve one aspekte koji mogu uticati na dugoročno održivo poslovanje kompanije, kao što su ekološki, društveni i upravljački aspekti poslovanja. IFRS i SASB standardi imaju u fokusu trenutne i materijalne aspekte, a to znači da pružaju informacije koje su kratkoročne, dok integrisano izveštavanje pruža dugoročnu sliku o potencijalu kompanije da stvara vrednost. Možemo zaključiti da bi SASB standardi zajedno sa IFRS standardima sigurno pružili širu sliku o održivosti kompanije, ali ne možemo reći da se kombinacijom ovih standarda dobija integrisano izveštavanje, jer integrisano izveštavanje predstavlja širi koncept.

Globalni dogovor Ujedinjenih nacija predstavlja inicijativu Ujedinjenih nacija pokrenutu 2000. godine kao potrebu da se privatni sektor uključi u rešavanje globalnih izazova kao što su siromaštvo, nepravda, ekonomske nejednakosti, očuvanje okoline, borba protiv korupcije. Ovoj inicijativi se priključuju predstavnici kompanija, akademskih institucija, civilnog društva, gradova, sindikata i svi poštuju i izveštavaju o svom pridržavanju principa. Principi služe kao smernice koje treba pratiti u svom poslovanju u oblasti ljudskih prava, zaštite životne okoline, borbe protiv korupcije i ima ih ukupno 10. Principi obuhvataju sledeće kategorije:

- Ljudska prava:
 - Princip 1: Kompanija treba da podrži i poštuje zaštitu međunarodno zagaranotvanih ljudskih prava
 - Princip 2: Kompanije ne smeju da budu saučesnici u kršenju ljudskih prava
- Standardi rada:

- Princip 3: Kompanije treba da podrže pravo na slobodu udruživanja i pravo na kolektivne ugovore
- Princip 4: Kompanije treba da eliminišu prinudni rad
- Princip 5: Kompanije treba da zabrane dečiji rad
- Princip 6: Kompanije treba da zabrane diskriminaciju u vezi sa zapošljavanjem i zanimanjem
- Zaštita životne sredine:
 - Princip 7: Kompanije treba da preduzimaju mere predostrožnosti u vezi sa životnom sredinom
 - Princip 8: Kompanije treba da preduzimaju mere radi promocije odgovornosti vezane za životnu sredinu
 - Princip 9: Kompanije treba da ohrabre razvoj i širenje tehnologija koje čuvaju životnu sredinu
- Borba protiv korupcije:
 - Princip 10: Kompanije treba da učestvuju u borbi protiv korupcije u svakom smislu, uključujući iznude i pronevere.

Ranije u radu smo pominjali integrisano izveštavanje, gde smo pokušali da odgovorimo na pitanje da li se primena SASB standarda zajedno sa IFRS standardima može smatrati integrisanim izveštavanjem. U ovom delu rada ćemo se detaljnije pojasniti suštinu Okvira za integrisano izveštavanje.

Okvir za integrisano izveštavanje (IIRC) razvijen je od strane Međunarodnog okvira za integrisano izveštavanje (engl. *International Integrated Reporting Council* - IIRC) i ima za cilj da pruži sliku o tome kako kompanija stvara vrednost, ali sa aspekta finansijske i nefinansijske prirode. Omogućava šire sagledavanje svih faktora koji utiču i doprinose stvaranju i održavanju vrednosti organizacije, a ne samo usko sagledavanje finansijskih pokazatelja, jer je danas za investitore bitno i šta kompanija čini za društvo, a ne samo koliko zarađuje, a da bi se dobila prava slika, neophodno je uključiti pored finansijskih pokazatelja i nefinansijske pokazatelje.

Smernice pomažu kompanijama da pređu sa tradicionalnog izveštavanja, na izveštavanje koje pruža zainteresovanim stranama širu sliku o tome kakav uticaj kompanija ima na društvo. Organizacija treba da prikupi i prikaže podatke o svim oblicima kapitala koje koristi kao što su ljudski, finansijski, prirodni, intelektualni, društveni i prikaže njihov uticaj na poslovanje, zatim da analizira kako različiti oblici kapitala utiču na strategiju i ostvarenje dugoročnih ciljeva kompanije i da kroz jedan izveštaj prezentuje sve aspekte poslovanja koji utiču na sposobnost kompanije da dugoročno stvara vrednost.

Ovakav način izveštavanja pruža širu sliku investitorima, kreditorima i svim drugim zainteresovanim stranama o njenoj sposobnosti da dugoročno stvara vrednost, takođe, transparentno izveštavanje povećava poverenje koje kompanija ima kod zainteresovanih strana. Integrisano izveštavanje omogućava kompanijama da bolje razumeju svoje poslovanje, performanse i da na bazi svih tih saznanja poboljšaju svoje poslovanje.

2.2. Institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja u Evropskoj uniji

Evropska unija (EU) je 2013. godine uvela Direktivu o nefinansijskom izveštavanju koja je već naredne godine revidirana. Krajnji rok da se Direktiva uvede u nacionalna zakonodavstva je 2018. godina i od te godine su sve zemlje članice u obavezi da predaju nefinansijske izveštaje, čime je i zvanično nefinansijsko izveštavanje postalo obaveza, a ne izbor u EU.

U obavezi da sastavljaju izveštaj su velike kompanije koje broje preko 500 zaposlenih, imaju bilansnu aktivu veću od 20 miliona evra ili čiji neto promet prelazi 40 miliona evra, kao i entiteti od javnog interesa. Izveštaj mora da uključi oblasti: životne sredine, uticaja na društvo i zaposlene, poštovanje ljudskih prava i sprečavanje korupcije i podmićivanja.

Za svaku od navedenih oblasti se moraju se navesti:

- opis poslovnog modela;
- opis usvojenih politika koje se odnose na ove oblasti i primenu tih politika
- osnovne rizike u ovim oblastima i način na koji kompanija upravlja njima;
- ključne indikatore performansi, relevantne za poslovanje kompanije.

Direktiva ostavlja slobodu kompanijama da biraju da li će izveštaj predati kao zaseban izveštaj ili kao deo godišnjeg izveštaja o poslovanju kompanije, koju će metodologiju koristiti za sastavljanje izveštaja, da li će se pridržavati GRI standarda, SASB standarda ili će izabrati treću opciju. Takođe, sve zemlje članice su prilikom uvođenja ove direktive u nacionalna zakonodavstva u većoj ili manjoj meri izmenile zahteve koje direktiva propisuje, a same izmene su dozvoljene u cilju prilagođavanja lokalnom kontekstu. Sve ovo utiče na slabu uporedivost nefinansijskih izveštaja između kompanija, ali i zemalja, jer ne postoje jasne i precizne smernice koje određuju formu i sadržinu izveštaja, pa se iz tog razloga javila potreba za revizijom Direktive 2020. godine.

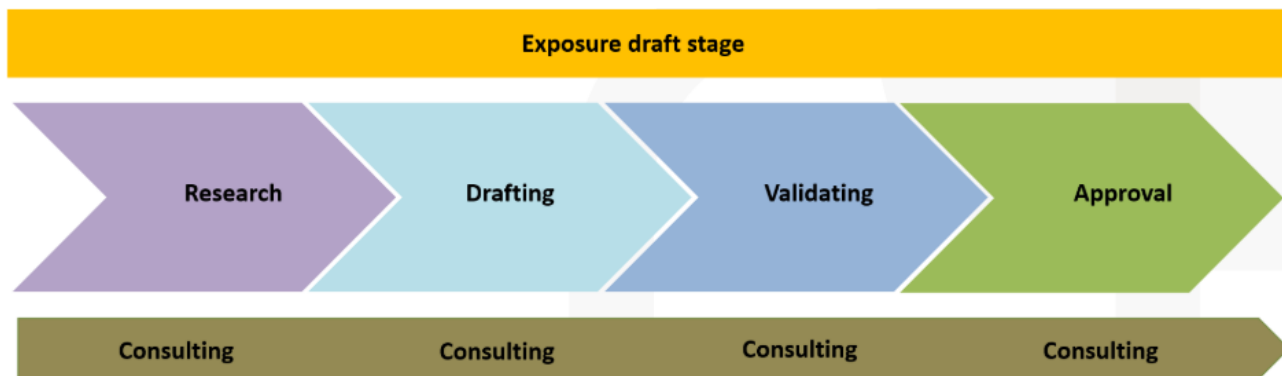
Veliki je značaj uvođenja standardizacije izveštaja o održivom razvoju jer to omogućava harmonizaciju pristupa u pripremi i predavljanju izveštaja, razvoj pouzdanih pristupa za verifikaciju izveštaja, postizanje uporedivosti izveštaja organizacija i, na osnovu svega toga, stvaranje mogućnosti

za potpunu analizu i razumne zaključke zasnovane na rezultatima evaluacije ESG izveštaja (Zenkina, 2023).

Godine 2021. nije došlo do revizije stare Direktive kako se predviđalo, već je umesto toga doneta nova **Direktiva o izveštavanju o korporativnoj održivosti (CSRD)**. Nova direktiva unapređuje i otklanja nedostatke stare Direktive.

Novom Direktivom se postiže veći stepen standardizacije i uporedivosti, jer se njom nalaže uvođenje jedinstvenih standarda za sastavljanje nefinansijskog izveštaja, koji će pokriti opšte ali i specifične teme održivosti. Evropska savetodavna grupa za finansijsko izveštavanje EFRAG je institucija čiji je zadatak da sastavi ove standarde i već 2022. godine je objavila prvi set ESRS standarda, a 2023. godine je došlo do njihovog usvajanja. Nova Direktiva je uvedena u nacionalna zakonodavstva, jer je je kranji rok za njeno uvođenje bio kraj 2024. godine, takođe, plan je bio da to bude i godina kada će se usvojiti drugi set standarda koji će se odnositi na specifične informacije. EFRAG je na svom sajtu objavio način razvoja specifičnih sektorskih standarda, čiji se prikaz i pojašnjenje nalazi u nastavku rada.

Slika 5. Proces razvoja standarda za specifične sektore

Izvor: *Evropska savetodavna grupa za finansijsko izveštavanje (EFRAG)*

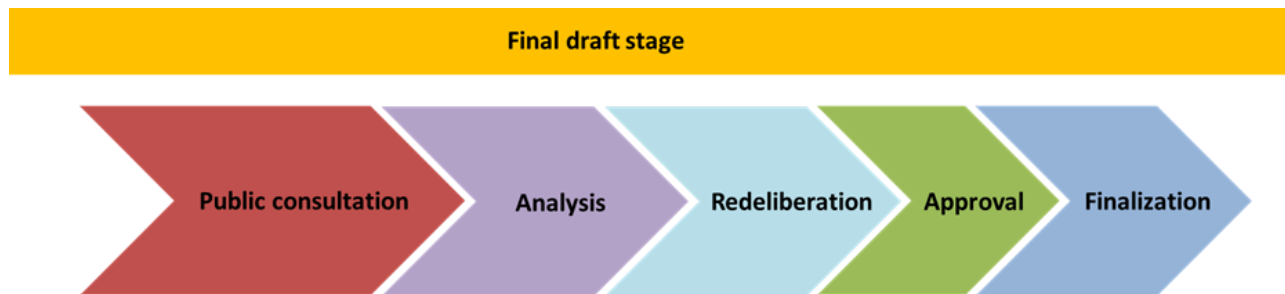
Razvoj specifičnih sektorskih standarda se sastoji od 2 ključne faze, a to su **faza razvoja nacrt standarda** i **finalna faza razvoja**.

Faza razvoja standarda se sastoji od 4 koraka, od kojih je prvi **istraživanje**, gde se radi identifikacija i određivanje ključnih pitanja održivosti i analiziranje trenutnih praksi izveštavanja. Drugi korak je korak **izrade**, gde se sastavlja radna verzija standarda na osnovu prikupljenih informacija i informacija dobijenih od strane EFRAG-ove sektorske zajednice koja se sastoji od različitih spoljnih stručnjaka i zainteresovanih strana. Treći korak je **validacija**, gde se kroz javne diskusije o nacrtima standarda na sastancima **EFRAG SR TEG (eng. Sustainability Reporting Technical Expert Group)** i EFRAG

SRB (eng. Sustainability Reporting Board) donosi validacija nacrt standarda. **Odobrenje** je poslenji korak, gde se odobrava nacrt standarda za javnu raspravu od strane SR TEG i EFRAG SRB.

SR TEG je stručna grupa koja savetuje EFRAG SRB, čija je funkcija da pregledava i razmatra tehničke aspekte standarda. EFRAG SRB je telo koje donosi ključne odluke u vezi sa standardima održivog razvoja i odobrava nacrt za javnu raspravu. Tokom celog ovog procesa EFRAG konsultuje i informiše članove sektorskih zajednica koje čine različite spoljne zainteresovane strane.

Slika 6: Finalna faza razvoja standarda za speciĉine sektore

Izvor: *Evropska savetodavna grupa za finansijsko izveštavanje (EFRAG)*

Finalna faza razvoja specifiĉnih standarda se sastoji od 5 faza. Prva faza je **javna rasprava**. Druga faza je **analiza** informacija prikupljenih na javnoj raspravi. Treća faza je **ponovno razmatranje**, gde se razmatraju glavne taĉke javne rasprave od strane EFRAG SR i EFRAG SRB, a potom se priprema konaĉni nacrt standarda. Ćetvrta faza je **odobravanje** nacrt od strane EFRAG SR i EFRAG SRB. **Finalizacija** je poslenja faza gde se uređuju odobrena dokumenta, pre nego što se objave kao preporuka Evropskoj komisiji.

Sektorski standardi su prvobitno trebali da budu objavljeni sredinom 2024. godine i da se primene na kompanije koje generišu minimum 10% prihoda u odgovarajućem sektoru, međutim, Evropska komisija odlučuje da odloži objavljivanje ovih stadarda sve do juna 2026. godine. Vremeski okvri i trenutne faze razvoja standarda su date u tabeli u nastavku rada.

Tabela 1. Vremenski okvir za razvoj standarda i trenutne faze razvoja

Sector	Current phase	Next step	Expected start of next step
Oil and Gas	Approval of Exposure Draft	Issuance of ED	Q4 2024
Mining, quarrying and coal mining	Approval of Exposure Draft	Issuance of ED	Q4 2024

Road transport	Validating	Strategic direction from SRB	Q4 2024
Textiles, accessories, footwear and jewellery	Validating	Strategic direction from SRB	Q4 2024
Financial institutions	Early Draft Research	Education sessions to governance bodies	Q4 2024
Agriculture, farming and fishing	Early Draft Research	Not scheduled	Not scheduled
Motor vehicles	Early Draft Research	Not scheduled	Not scheduled
Energy production and utilities	Early Draft Research	Not scheduled	Not scheduled
Food and beverage	Early Draft Research	Not scheduled	Not scheduled

Izvor: *Evropska savetodavna grupa za finansijsko izveštavanje (EFRAG)*

Osim jedinstvenih standarda, nova Direktiva rešava i dilemu oko načina objavljivanja informacija, jer se prema njoj, informacije predaju u digitalnom formatu, kao deo godišnjeg izveštaja o poslovanju. Ovom Direktivom je veći broj kompanija u obavezi da sastavlja izveštaj, revizori imaju obavezu da pregledaju sadržaj izveštaja, a ne samo da vrše proveru da li je isti sastavljen, veći značaj dobija dupla materijalnost koja znači da se u obzir uzimaju uticaji ekoloških, društvenih i upravljačkih faktora na kompaniju i njene finansijske performanse, ali i uticaj kompanije na ove faktore.

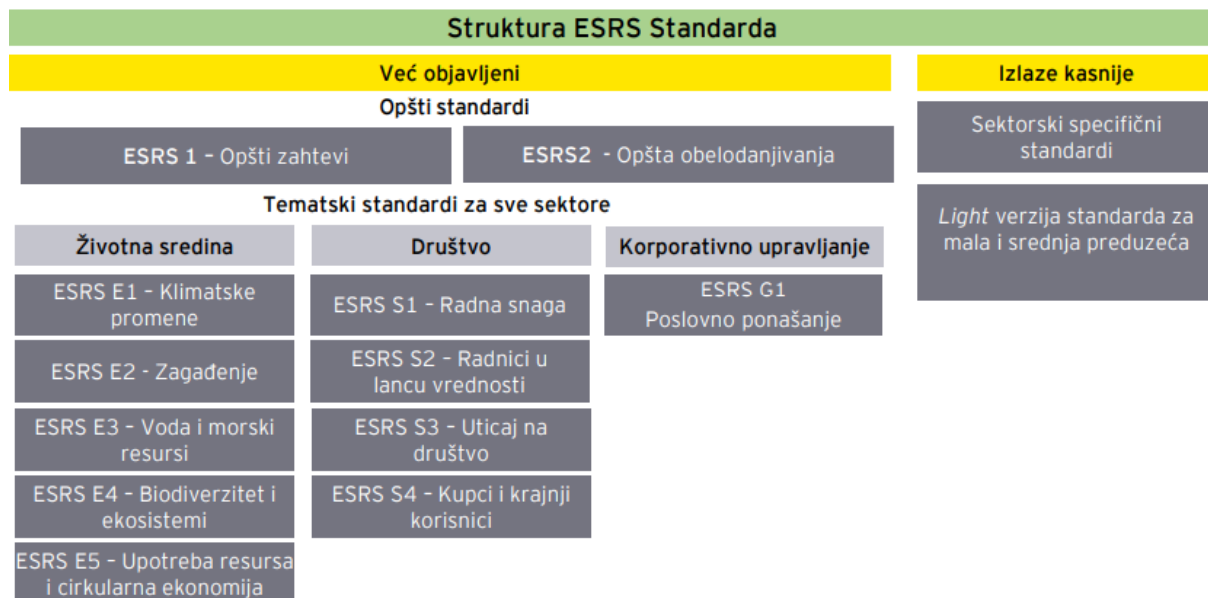
Pomenuti standardi se baziraju na sledeće oblasti izveštavanja:

1. Korporativno upravljanje
2. Strategija
3. Uticaj, rizici i upravljanje šansama
4. Metrika i ciljevi

Struktura ESRS standarda je takva da postoje opšti standardi, a to su ESRS 1 – Opšti zahtevi, ESRS 2 – opšta obelodavanja i tematski standardi koji odbrađuju 3 bitne teme za sastavljanje izveštaja o održivosti, a to su: životna sredina, društvo i korporativno upravljanje. Temu životne sredine obrađuju

čak 5 standarda, temu društva 4, dok se temom korporativnog upravljanja bavi samo 1 standard. Svaki od ovih standarda sadrži određeni broj zahteva koje je neophodno ispuniti. Postoji i 3. grupa standarda koji nisu još uvek izašli, ali se radi na njihovoj izradi a to su sektorski specifični standardi.

Slika 7. Struktura ESRS Standarda

Izvor: Privredna komora Srbije, (2023). Nefinansijsko izveštavanje i EU taskonomija

Dva opšta standarda ESRS 1 i ESRS 2 sadrže opšte principe i obelodanjivanja koja se moraju uzeti u obzir prilikom sastavljanja nefinansijskog izveštaja.

- **ESRS 1 – Opšti zahtevi** – gde se definišu obavezni opšti zahtevi koje je neophodno poštovati prilikom pripreme izveštaja. Neohodno je da organizacija otkrije sve materijalno značajne informacije o svom uticaju, rizicima i mogućnostima u vezi sa održivošću u skladu sa ESRS. Svaki zahtev za obelodanjivanjem koji je naveden u ESRS predstavlja predmet procene materijalnosti od strane preduzeća, ali postoje određeni zahtevi koje organizacija mora da obelodani, bez obzira da li po proceni kompanije spada u materijalno značajne teme ili ne, a to su zahtevi navedeni u standardu „Opšte obelodanjivanje“. Mora biti obezbeđeno objašnjenje za procenu materijalnosti.
- **ESRS2 - Opšta obelodanjivanja** – definiše zahteve za obelodavanjem opštih karakteristika i opšteg pregleda poslovanja kompanije, primenljiv je na sve kompanije, bez obzira kom sektoru pripadaju. Sadrži i informacije o osnovama za pripremu izveštaja, sadrži i zahteve za obelodavanjem ciljeva, strategija, upravljenje rizicima, korporativno upravljanje.

- **Sektorski specifični standardi** – su standardi na čijem razvoju radi EFRAG (engl. *European Financial Reporting Advisory Group*) i oni treba da sadrže zahteve za obelodavanje koji su specifični za svaki sektor. Cilj njihovog razvoja je da pomognu kompanijama koje posluju u specifičnim sektorima da na adekvatan način prikažu svoje nefinansijske informacije. EFRAG radi na 9 sektorskih standarda, a to su sledeći sektori: 1) nafta i gas, 2) rudarstvo vađenje kamenja i uglja, 3) drumski transport, 4) tekstil, pribor, obuća i nakit, 5) finansijske institucije, 6) poljoprivreda, ratarstvo i ribarstvo, 7) motorna vozila, 8) proizvodnja energije i komunalije, 9) hrana i piće. Idalje se radi na razvoju i usvajanju ovih standarda.

- **Standardi za mala i srednja preduzeća** – EFRAG je pokrenuo 2 toka rada vezana za standarde za mala i srednja preduzeća. Suština prvog toka je da pojednostavi standarde za nefinansijsko izveštavanje za mala i srednja preduzeća koja se kotiraju na berzi, male banke i osiguravajuće kompanije. Cilj je da se razviju pojednostavljeni standardi, kako bi te kompanije mogle uz manje administrativnih i finansijskih poteškoća ispuniti zahteve Direktive o izveštavanju o korporativnoj održivosti. Standardi su objavljeni u januaru 2024. godine. Drugi tok rada se odnosi na razvoj dobrovoljnog standarda za sva mala i srednja preduzeća (ne samo za ona koja se kotiraju na berzi ili su banke ili osiguravajuće kompanije). Kompanija može sama da odluči da li će primeniti i ispuniti zahteve ovog standarda ili neće, jer Direktiva o izveštavanju o korporativnoj održivosti ne zahteva njegovu primenu. Kompaniji primena ovog standarda može poboljšati imidž u očima investitora i drugih zainteresovanih strana, jer pokazuje svoju posvećenost nefinansijskom izveštavanju. Standard je objavljen u decembru 2024. godine.

Sve kompanije koje su po Direktivi EU u obavezi da sastave nefinansijski izveštaj, automatski su i u obavezi da poštuju Uredbu o EU taskonomiji. Ovom uredbom, koja je doneta 2020. godine, definiše se lista **ekološki održivih ekonomskih aktivnosti**, o kojima su kompanije u obavezi da izveštavaju. Na ovaj način će se izbeći dovođenje u zabludu investitora, kreditora i drugih zainteresovanih strana, o tome da li aktivnosti koje kompanija sprovodi spadaju u održive ili ne, jer postoji jasna klasifikacija održivih aktivnosti, naučno potvrđena.

Određena ekonomska aktivnost jeste održiva aktivnost ako značajno doprinosi, barem jednom cilju od šest navedenih:

1. Ublažavanje klimatskih promena
2. Adaptacija na klimatske promene
3. Održiva upotreba i zaštita vodnih resursa

4. Tranzicija ka cirkularnoj ekonomiji
5. Prevencija i kontrola zagađenja
6. Zaštita i obnova biodiverziteta i ekosistema

Kada kažemo da određena ekonomska aktivnost mora značajno da doprinosi barem jednom od gore šest navedenih ciljeva, to znači da aktivnost mora imati stvaran i merljiv pozitivan uticaj na jedan ili više aspekata održivosti. Ne sme se doprinositi jednom cilju na uštrb drugog, dakle, aktivnost se neće smatrati održivom, ako recimo njom kompanija značajno doprinosi ublažavanju klimatskih promena, a istom tom aktivnošću nanosi značajnu štetu bilo kom drugom od 5 navedenih ciljeva.

Prema Uredbi o EU taksonomiji, organizacija je u obavezi da u nefinansijskom izveštaju pruži informacije o tome kako i u kojoj meri su aktivnosti koje sprovodi povezane sa ekonomskim aktivnostima koje spadaju u ekološki održive aktivnosti. Cilj ovog izveštavanja je da se omogući investitorima, kreditorima i svim drugim zainteresovanim stranama da bolje razumeju i sagledaju u kojoj meri kompanija svojim aktivnostima doprinosi održivosti. Povećava se transparentnost u tom smislu što zainteresovane strane mogu da vide koliko su aktivnosti kompanije usklađene sa ekološkim ciljevima, što može dovesti do povećanja poverenja u informacije koje kompanija pruža investitorima i svim drugim zainteresovanim stranama. Takođe, kompanijama može da bude olakšan put do dodatnog kapitala, jer kada kompanije prikazuju koliko njihovih aktivnosti ispunjavaju kriterijume EU taksonomije, lakše će privući investitore koji žele da ulože kapital u kompaniju koja ima veliki broj aktivnosti koje ispunjavaju kriterijume EU taksonomije.

2.3. Institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja u Srbiji

Institucionalni okvir nefinansijskog izveštavanja u Srbiji se još uvek razvija i radi se na usklađivanju sa evropskim standardima i praksama. U Srbiji je od 2021. godine obavezno objavljivanje nefinansijskog izveštaja kao dela redovnog seta finansijskih izveštaja. Ova obaveza je definisana u Zakonu o računovodstvu, članovima 37. i 38. za sva **velika pravna lica koja su društva od javnog interesa**, a to su lica koja premašuju kriterijum prosečnog broja od 500 zaposlenih tokom finansijske godine na datum bilansa stanja, kao i sva druga lica koja se u smislu zakona smatraju velikim pravnim licima: Narodna banka Srbije, banke, društva za osiguranje, davaoci finansijskog lizinga, dobrovoljni penzijski fondovi, društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima, Centralni registar, depo i kriling hartije od vrednosti, investicioni fondovi, berze i brokersko-dilerska društva, platne institucije i institucije elektronskog novca, kao i faktoring društva.

Stiče se utisak da Zakon nije do kraja jasno i precizno propisao obavezu nefinansijskog izveštavanja, jer ne daje nikakva bliža objašnjenja kako bi trebalo da izgledaju forma i sadržina ovog izveštaja,

pored toga, nije propisana ni konkretna metodologija koje se treba pridržavati prilikom sastavljanja izveštaja. Samim tim je ostavljena mogućnost i sloboda kompanijama da same odrede formu, sadržaj i metodologiju izveštavanja, što dovodi do toga da je standardizacija izveštaja na niskom nivou.

Odredbe Zakona o računovodstvu u Srbiji koje se odnose na obavezu nefinansijskog izveštavanja, oslanjaju se u velikoj meri na Direktivu Evropske unije o nefinansijskom izveštavanju koja je usvojena 2013. godine, a potom revidirana 2014. godine. Zbog brojnih izazova u sprovođenju ove Direktivne, nastala je potreba za revizijom iste. Godine 2021. donet je predlog nove Direktive EU koja se bavi korporativnom održivošću, tako da možemo očekivati da će u budućnosti doći do izmena Zakona o računovodstvu u Srbiji.

3. BORBA PROTIV KORUPCIJE I NEFINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE

3.1. Korupcija kao posebna vrsta finansijske prevare

U literaturi se pojavljuju brojne definicije pojma korupcije, a neke od tih definicija su date u nastavku. Nye (1967) daje sveobuhvatnu definiciju korupcije gde se korupcija definiše kao namerno zloupotrebljavanje moći koja je poverena pojedincu, radi lične koristi. U ovoj definiciji se naglašava jedna ključna karakteristika korupcije, a to je činjenje nečega u interesu pojedinca, a sa druge strane na štetu organizacije koju osoba predstavlja. Prema Kranacher & Riley (2019) korupcija predstavlja aktivnost u kojoj pojedinac koristi svoj položaj kako bi ostvario ličnu korist na račun organizacije. Passas (2020) naglašava da korupcija nije ograničena samo na javni sektor, već je prisutna i u privatnom sektoru. On definiše korupciju kao zloupotrebu poverene moći u oba sektora sa ciljem postizanja lične koristi.

Možemo doći do zaključka da je korupcija kompleksan pojam i može se javiti u različitim oblicima, ali u suštini ona uvek predstavlja zloupotrebu moći u cilju sticanja lične koristi pojedinca, a na štetu organizacije koju pojedinac predstavlja ili društva u celini. Korupcija je specifična vrsta prevare po tome što uključuje aktivnu saradnju između osobe koja predstavlja organizaciju (insajdera) i spoljnih aktera (autsajdera). Ona nije nov pojam, već postoji jako dugo, samo dobija nove oblike. Preduslovi da dođe do korupcije su postojanje mogućnosti da se ista ostvari i postojanje interesa pojedinca ili organizacije. Korupcija i mito čine grupu najčešćih zloupotreba koje utiču na gotovo svaku organizaciju, one obuhvataju širok spektar prevarnih radnji, čiji se efekti mogu osetiti kako u smislu ekonomske situacije subjekta, tako i njegovog položaja na tržištu (Skoczylas-Tworek, 2020).

Korupcija je prisutna u nekim delovima sveta više, u drugim manje, ali je ima i u razvijenim i u manje razvijenim zemljama (ACFE, 2024). Važno je da zemlja ima jake institucije, kako bi bila u stanju da uspešno otkriva i procesuirati koruptivne radnje.

Udruženje sertifikovanih istražitelja prevara (engl. *Association of Certified Fraud Examiners* – ACFE) je dalo svoju klasifikaciju prevara, koje se prikazuje ako „stablo prevara“, gde postoje 3 osnovne kategorije prevara:

- **Protivpravno prisvajanja imovine**
- **Korupcija**
- **Prevarno finansijsko izveštavanje**

Svaka od ovih osnovnih kategorija prevara se dalje razdvaja u vidu stabla na potkategorije, a svaka potkategorija se dalje može detaljnije objasniti kroz prevarne šeme. Korupcija se dalje može raščlaniti na 4 osnovna oblika:

- **Podmićivanje** – uključuje traženje, nuđenje, davanje ili primanje mita.
- **Sukob interesa** – predstavlja situaciju u kojoj su u sukobu obaveze koje osoba ima prema organizaciji sa jedne strane i ličnih interesa koje ima sa druga strane.
- **Ekonomska iznuda** – je oblik iznude u kojoj se koristi ekonomski pritisak, kako bi se naterala druga strana da postupa protiv svojih interesa.
- **Nezakonite nagrade** – predstavljaju dobijanje beneficija koje su nelegalne kao rezultat moći ili pozicije.

Prema Izveštaju nacija koji je dao ACFE u kom je obuhvaćen 1.921 slučaj različitih oblika prevara na globalnom nivou, korupcija čini čak polovinu svih slučajeva prevara koji su analizirani u periodu počev od januara 2022. godine do septembra 2023. godine, s tim da je prosečan gubitak za kompaniju po slučaju iznosio 1,7 miliona dolara. Ovaj podatak govori o ozbiljnosti problema koje izaziva korupcija. Dva najčešća oblika u kojima se može javiti podmićivanje su:

- **Nelegalne provizije** – podrazumevaju situaciju u kojoj državni službenik ili menadžer u preduzeću, zahteva ili prihvata neku vrstu kompanzacije u zamenu za favorizovanje određenog poslovnog partnera.
- **Nameštanje tendera** – se odnosi na situaciju gde se javni ili privatni tenderi unapred nameštaju, tako da se ostavlja mogućnost samo određenom ponuđaču ili više njih, da ostavere pobedu, čime se uništava konkurencija i pravi šteta široj društvenoj zajednici.

Ova klasifikacija omogućava dublje razumevanje različitih manifestacija korupcije u raznim sektorima, uključujući i oblast javnih nabavki, u kojoj su svi oblici koruptivnog ponašanja naročito izraženi. Razumevanje ovih oblika predstavlja ključni korak ka efikasnijem identifikovanju i suzbijanju korupcije u svim segmentima društva.

Pored klasifikacije korupcije koje je dalo Udruženje sertifikovanih istražitelja prevara, svoje verzije klasifikacije su dali i brojni drugi autori. Neki od autora u svojim klasifikacijama korupcije izdvajaju političku korupciju, kao što su:

- Vito Tanci (Vito Tanzi) koji razlikuje više vrsta korupcije, gde na prvom mestu izdvaja birokratsku korupciju u okviru koje razlikuje sitnu i krupnu (političku) korupciju.
- Andrej Šlajfer (Andrei Shleifer) i Robert Višni (Robert Ward Vishny) koji razlikuju korupciju bez krađe, korupciju uz krađu i korupciju povezanu sa promenom zakona (političku korupciju).
- Rasma Karklins (Rasma Karklins) koji u okviru korupcije u političkim institucijama izdvaja političku korupciju.
- Inge Amundsen (Inge Amundsen) koji smatra da je politička korupcija stvara urušavanje jednog društva i njihovih institucija i zbog toga političku korupciju svrstava u krupnu korupciju.
- Grejem Bruks (Graham Brooks), Dejvid Volš (David Walsh), Kris Luis (Chris Lewis) i Hakjong Kim (Hakkyong Kim) smatraju da postoji 7 vrsta korupcije, od kojih je jedna politička korupcija.

Činjenica da postoji veliki broj autora koji u svojim klasifikacijama korupcije izdvajaju političku korupciju, govori o tome da je njen značaj veliki. Za svako društvo je politička korupcija najopasniji oblik korupcije, jer može uticati na urušavanje državnih institucija, čijim se urušavanjem, ne može suzbiti ista.

Borba protiv korupcije predstavlja ključni faktor za uspeh svake organizacije, s obzirom na ozbiljne posledice koje iz nje proističu. Korupcija može dovesti do značajnih finansijskih gubitaka usled nepotrebnih troškova i loših poslovnih odluka. Pored toga, ona narušava finansijsku stabilnost organizacije. Takođe, reputacija organizacije može biti ozbiljno ugrožena, što rezultira smanjenjem poverenja među klijentima, partnerima, zaposlenima i javnošću, a ti efekti mogu imati dugoročne posledice po organizaciju.

Zbog svega navedenog, važno je implementirati efikasne mere u borbi protiv korupcije. To uključuje organizovanje obuka za zaposlene, razvijanje i sprovođenje procedura i politika koje su usmerene na sprečavanje korupcije, kao i osiguranje da su te smernice poznate i dostupne svim članovima organizacije. Takođe, važno je adekvatno sankcionisati prekršaje i identifikovati potencijalne rizike. Rešavanje ovih problema ne predstavlja kratkoročan proces; zahteva kontinuirani trud i angažovanje svih zaposlenih u okviru organizacije.

U kontekstu borbe protiv korupcije, nefinansijsko izveštavanje pruža uvid u etičke principe i vrednosti koje organizacija neguje i promoviše kroz svoje politike, obuke zaposlenih i etički kodeks. Takođe, kroz ovaj vid izveštavanja, organizacije analiziraju potencijalne rizike od korupcije i mogu istaći svoj doprinos u borbi protiv korupcije kroz projekte i inicijative, što može pozitivno uticati na reputaciju. U suštini, nefinansijsko izveštavanje doprinosi integritetu poslovanja tako što organizacijama pomaže da prepoznaju, adresiraju i izveštavaju o merama preduzetim u borbi protiv korupcije, čime se gradi poverenje interesnih grupa i doprinosi održivom razvoju.

Nefinansijsko izveštavanje u Srbiji može doprineti povećanju transparentnosti poslovanja i povećanju odgovornosti kompanija prema društvu u celini, kako bi se na taj način napravili pomaci u borbi protiv korupcije koja utiče na različite segmente društva. Iako se u Srbiji javlja sve veća svest o važnosti nefinansijskog izveštavanja, javlja se i mnogo izazova koji uključuju nedostatke zakonske regulative, nedostatke nadzora i sankcionisanja, te potrebe za jačim kapacitetima institucija koje se bave ovim pitanjem.

3.2. Standardi i smernice za izveštavanje o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštaja

Za izveštavanje o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštavanja, Zakon o računovodstvu ne određuje obavezu primene konkretnih smernica ili principa, ali se mogu koristiti standardi kao što su GRI, standard ISO, EU standardi, kao i smernice koje pružaju principi Globalnog dogovora UN. Ovi standardi i smernice pomažu kompanijama da transparentno izveštavaju na temu borbe protiv korupcije. U nastavku rada će biti detaljno izloženi svi relevantni standardi i smernice koji se mogu primeni u procesu nefinansijskog izveštavanja.

Globalni dogovor UN princip 10 - borba protiv korupcije. Deseti princip, koji i nosi naziv „borba protiv korupcije“, bavi se upravo borbom protiv korupcije, koji zahteva od organizacija da preduzimaju mere protiv korupcije u svim njenim oblicima, uključujući i podmićivanje. Suština ovog principa je da traži od organizacija da izbegavaju korupciju, ali i da učestvuju u razvijanju i kreiranju

politika i programa za sprečavanje korupcije i da sarađuju sa drugim organizacijama u svom lancu snabdevanja, ali i vladama i drugim institucijama, kako bi se korupcija suzbila na globalnom nivou.

U cilju borbe protiv korupcije, organizacije treba da uvedu antikorupcijske politike i programe, integrišu ih u sve aspekte poslovanja i obučavaju zaposlene kako bi podigle svest o važnosti borbe protiv korupcije. Takođe, organizacije treba da vrše interne kontrole, razvijaju kulturu nulte tolerancije prema korupciji, podržavaju borbu protiv korupcije, ocenjuju rizik od korupcije i redovno izveštavaju o svom radu u ovoj oblasti, uključujući i slučajeve korupcije, ukoliko ih je bilo.

Organizacije treba zajedno sa svim zainteresovanim stranama da se bore protiv korupcije, a ne samo na individualnom nivou, čime se mogu povećati naponi u borbi protiv iste. Zahteva se potpisivanje „Antikorupcijskog poziva na akciju“, koji predstavlja poziv preduzeća vladama da se bave borbom protiv korupcije. To je inicijativa koja je pokrenuta od strane Globalne unije za borbu protiv korupcije u okviru UN *Global Compact*-a, čijim se potpisivanjem stvara obaveza kompanijama da aktivno učestvuju u borbi protiv korupcije na globalnom nivou, da se zalažu za transparentnost u svim aspektima poslovanja, da se pobrinu za to da njihovi dobavljači i drugi poslovni partneri prihvataju antikorupcijske standarde i prakse, što se može realizovati sklapanjem ugovornih klauzula u kojima se od dobavljača i drugih poslovnih partnera zahteva pridržavanje istim ili sličnim antikorupcijskim obavezama. Takođe, potpisnici bi trebalo da sarađuju sa vladama i međunarodnim organizacijama u borbi protiv korupcije.

GRI 205 - Anti-corruption. Izveštavanje o korupciji, u sklopu procesa nefinansijskog izveštavanja, se može sprovesti i na osnovu GRI standarada, pridržavajući se upustva koje daje standard *GRI 205 Anti-corruption*. Velika prednost ovog stanadrada je što ga može koristiti bilo koja organizacija bez obzira na veličinu, tip, geografski položaj, i sl. Ovaj standard stavlja fokus na pružanje informacija o praksama koje kompanija ima u vezi sa sprečavanjem korupcije i njenim rezultatima, kako bi zainteresovane strane uočile da li i koje mere kompanija preduzima u vezi sa ovom temom.

GRI 205 se sastoji iz sledećih elemenata:

- *GRI 205 – 1 Procenat i ukupan broj poslovnih jedinica podvrgnutih analizi rizika od korupcije*– Ovaj deo standarda se bavi identifikacijom i izveštavanjem o **rizicima** koji postoje u organizaciji u vezi sa korupcijom. Ovo podrazumeva da organizacija utvrdi ukupan broj i procenat poslova koji imaju rizik od korupcije, što podrazumeva analizu ključnih tačaka u poslovanju gde postoji potencijalni rizik od koruptivnih aktivnosti. Na osnovu rizika koji se utvrde, potrebno je razviti strategiju upravljanja tim rizicima, što podrazumeva da

organizacija stvori određene politike i procedure usmerene na borbu protiv korupcije. Organizacija suštinski treba da izveštava o tome kakve sve uspehe ostvaruje u upravljanju rizicima, kao i poteškoćama sa kojima se susreće.

- *GRI 205 – 2 Komunikacija i obuka o antikorupcijskim politikama i procedurama* – polazeći od zahteva ovog dela standarda, organizacija bi trebalo da izveštava o antikorupcijskim politikama, o tome kako su iste iskomunicirane sa zaposlenima, da li su im dostupne, jasne i nedvosmislene, o vrstama obuka koje su sprovedene, broju zaposlenih koji su prošli obuke. Izveštavanjem na ovaj način organizacija demonstrira svojim partnerima, ali i zaposlenima da vodi računa o borbi protiv korupcije.
- *GRI 205 – 3 Potvrđeni slučajevi korupcije i preduzete mere* – ovaj deo standarda se fokusira na stvarne slučajeve korupcije koji su se dogodili u organizaciji u toku izveštajnog perioda, ali i merama koje su sprovedene u cilju rešavanja istih. Dakle, organizacija treba da pruži detaljne informacije o incidentu koji se desio, vremenu, mestu, učesnicima, vrstama koruptivnog ponašanja i svim drugim relevantnim informacijama, a potom i da pruži informacije o disciplinskim merama, pravnim koracima koji su preduzeti, kao i informacije u vezi sa tim da li je došlo do unapređenja internih kontrola i politika ili nekih drugih akcija koje doprinose da se isti incident više ne ponovi. Na ovaj način organizacija pokazuje da preuzima odgovornost za incidente koji su se desili i pokazuje svoju spremnost da izveštava i o incidentima koji su se desili, ali i da se bori protiv ponavljanja istih.

Ukoliko se organizacija javno obavezala na neki od zahteva ovog GRI standarda, potrebno je da navede gde se ta informacija u nefinansijskom izveštaju može pronaći. Organizacija može izostaviti određene zahteve postavljene ovim standardom, ali je obavezna da pruži odgovarajuće razloge i objašnjenja za ta izostavljanja.

Standard GRI 205 poseduje i određene nedostatke, a jedan od njih je da daje previše opšte smernice, što onemogućava poređenje između različitih organizacija. Standard ne pruža dovoljno specifičnih i konkretnih pokazatelja čijom primenom je moguće izmeriti efikasnost antikorupcijskih mera. Primena ovog standarda je dobrovoljna, što jeste jedan od nedostataka, jer organizacija može izabrati da li će izveštavati detaljno o antikorupcijskim merama ili ne.

Standard ISO 37001. Ovaj standard je objavljen 2016. godine, predstavlja međunarodni standard koji u fokusu ima borbu protiv mita i korupcije. On daje smernice kompanijama o tome šta je sve potrebno uraditi kako bi otkrile, sprečile i adekvatno odgovorile na problem korupcije i podmićivanja.

Polazeći od zahteva ovog standarda, potrebno je izvršiti procenu rizika od pojave mita i korupcije, kao i preduzeti određene mere kako bi se isti smanjio; obučavati zaposlene; uspostaviti odgovarajuće politike i procedure koje će biti poznate svim zaposlenima i koje će biti usmerene na sankcionisanje koruptivnih praksi; vršiti redovne kontrole finansijskih transakcija, ugovora, aktivnosti kao što su nabavka, prodaja, distribucija, kako bi se sprečile koruptivne aktivnosti. Standard zahteva od kompanije da pored toga što treba da kontroliše svoje interne aktivnosti u cilju sprečavanja nastanka koruptivnih aktivnosti, brine o tome da i njeni poslovni partneri vode računa o tome da u okviru njihovih kompanija ne dolazi do koruptivnih aktivnosti. Potrebno je da kompanija proceni da li njen poslovni partner spada među kompanije sa visokim rizikom od nastanka koruptivnih aktivnosti, ukoliko je to na primer poslovni partner iz zemlje sa visokim stepenom korupcije ili se bavi delatnostima koje mogu podrazumevati koruptivne aktivnosti i slično. Ukoliko postoji visok stepen rizika od nastanka koruptivnih aktivnosti, kompanija treba da preduzme dodatne korake, kao što su recimo detaljna provera reputacije poslovnog partnera, veći stepen opreza prilikom potpisivanja ugovora, provera sa kojim poslovnim partnerima sarađuje, i slično.

Kompanija treba da postavi jasne i konkretne ciljeve u vezi sa smanjenjem korupcije, na taj način da je ostvarenje tih ciljeva moguće meriti. Efikasnost mera koje kompanija preduzima u borbi protiv korupcije može se proceniti samo ako postoji mogućnost merenja njihovog uspeha u odnosu na postavljenе ciljeve. Samom analizom rezultata kompanija može uočiti šta je potrebno poboljšati u svojoj borbi protiv korupcije, da li je potrebno promeniti politike, procedure, obuke ili možda sistem kontrole.

Standard naglašava činjenicu da rukovodstvo ima ključnu ulogu u borbi protiv korupcije. Menadžment na svim nivoima u kompaniji mora da preuzme odgovornost za borbu protiv korupcije i da bude uključen i zainteresovan za ovu temu. Rukovodstvo kompanije mora da kontroliše efikasnost sistema za borbu protiv korupcije, da osigura da on uspešno funkcioniše i da radi na njegovom unapređenju. Ono mora da odredi ko je u kompaniji odgovoran za koji deo antikorupcijskog sistema, kako bi svi delovi sistema efikasno funkcionisali.

Dobijanjem sertifikata da je svoje poslovanje uskladila sa zahtevima ovog standarda, kompanija dobija eksternu potvrdu da uspešno primenjuje mere za sprečavanje korupcije. Velika prednost ovog standarda je u tome što je ovaj standard primenljiv i na mala, srednja i velika preduzeća, ali i na javne, nevladine i dobrotvorne organizacije. Njegova karakteristika leži u tome što stavlja naglasak na dokumentaciju, koja omogućava jasno praćenje preduzetih koraka u sprečavanju mita i korupcije. Takođe, ova dokumentacija može biti predmet revizije, čime se pruža dokaz o sprovođenju sprovedenih mera.

Dobijanjem sertifikata, organizacija može ostvariti brojne koristi kao što su¹:

- povećanje poverenja zainteresovanih strana;
- garancija da organizacija ispunjava sve zakone i propise u vezi sa borbom protiv mita i korupcije;
- otvaranje novih mogućnosti na tržištu, jer određeni kupci i dobavljači zahtevaju od njihovih poslovnih partnera da budu sertifikovani kako bi uopšte i stupili u saradnju sa njima, pa se sertifikacijom pruža više mogućnosti za saradnju;
- smanjenje rizika od korupcije u kompaniji;
- poboljšanje imidža i ugleda kompanije u očima javnosti;
- dokaz tužiocima ili sudovima u slučajevima istrage, da je kompanija preduzela razne korake da spreči pojavu korupcije.

EU standardi. Evropska komisija radi na izradi jedinstvenih standarda za nefinansijsko izveštavanje, gde su razvijeni određeni tematski standardi, primenljivi na sve sektore.

Standard ESRS G1 (engl. *European Sustainability Reporting Standards - General Disclosure 1*) se bavi osnovnim informacijama koje kompanija treba da pruži u vezi sa korporativnim upravljanjem, pa samim tim i korupcijom.

- G1-1 – Politika korporativne kulture i poslovnog ponašanja. Ovaj deo standarda zahteva od organizacije da pruži osnovne informacije o njenoj korporativnoj kulturi i poslovnom ponašanju. Od organizacije zahteva da pruži uvid u politike i prakse koje se odnose na korporativnu kulturu, etičke vrednosti i ponašanje zaposlenih unutar kompanije. Suštinski je potrebno prezentovati kako kompanija definiše i promoviše odgovorno poslovanje, etičko ponašanje i kako iste integriše unutar svoje organizacije. Ovaj deo izveštavanja je jako bitan i sa stanovišta borbe protiv korupcije, jer ukoliko je korporativna kultura dobro postavljena i ukoliko je dobro integrisana unutar kompanije, šansa za pojavu slučajeva korupcije je manja.
- G1-3 – Sprečavanje i otkrivanje korupcije i mita. Odnosi se na izveštavanje kompanije o merama koje ona čini u cilju sprečavanja i otkrivanja korupcije i mita u svim oblastima svog poslovanja. Potrebno je da pruži informacije o tome koje su njene preventivne mere kako bi se sprečili slučajevi nastanka korupcije i mita, kakve vrste obuka sprovodi i na koji način. Suštinski ovaj deo standarda primorava kompaniju da implemetira snažne politike protiv mita

¹ <https://www.dqsglobal.com/sr-sp/sertifikacija/iso-37001-sertifikacija>; <https://project-management-srbija.com/upravljanje-kvalitetom/%EF%BB%BFstandard-iso-37001-sistem-menadzmenta-protiv-mita-i-korupcije>

i korupcije, sa fokusom na prevenciju, otkrivanje i izveštavanje o nastalim slučajevima korupcije i mita, kao i adekvatnom sankcionisanju.

- G1-4 – Potvrđeni slučajevi mita i korupcije. Ovaj deo standarda se bavi izveštavanjem o potvrđenim slučajevima mita i korupcije unutar kompanije. Izveštavanje na ovu temu je važno za pružanje transparentnosti o stvarnim incidentima u vezi sa korupcijom i mitom. Zahteva se od kompanije da pruži informacije o broju i prirodi incidenata koji su se desili u izveštajnom periodu, kao i načinu na koji su oni rešeni. Pružanjem ovih informacija kompanija pokazuje svoju posvećenost i odgovornost koju ima u borbi protiv korupcije, kao i činjenicu da je spremna da se bori protiv iste. U određenoj meri kompanija može smanjiti mogućnost nastanka ovakvih incidenata u budućnosti, jer pokazuje zaposlenima i drugim zainteresovanim stranama da je spremna da se bori protiv nastanka istih.

Standard ESRS G2 (engl. *European Sustainability Reporting Standards - General Disclosure 2*) se bavi korporativnim upravljanjem i ima ukupno 10 zahteva za obelodavanjivanjima, s tim da se dva zahteva odnose na borbu protiv korupcije, a to su zahtevi G2-5 *Obuka za borbu protiv mita i korupcije*, zahtev G2-6 - *Događaji korupcije ili podmićivanja*.

- G2-5 – Obuka za borbu protiv mita i korupcije. Ovaj deo standarda zahteva od organizacije da pruži informacije o svim ponuđenim programima obuke za borbu protiv mita i korupcije koje je organizacija implementirala i usmerila pre svega prema zaposlenima za koje je procenjeno da postoji rizik od mita i korupcije. Dakle, prikazaće broj zaposlenih koji su pod rizikom od korupcije, koliko je zaposlenih prošlo obuku, koliko sati je obuka trajala, kao i način na koji je obuka izvršena (na računaru, u učionici i slično), koliko je često potrebno da se obuka ponovi (na recimo 3 meseca, godinu dana, pola godine). Na taj način će zainteresovane strane imati uvid u dve bitne stvari, kakve sve programe obuke organizacija sprovodi, kao i koliko je zaposlenih pod rizikom od korupcije.
- G2-6 – Događaji korupcije ili podmićivanja. Ovaj deo standarda zahteva od organizacije da obelodani informacije o svim sudskim postupcima koji su se desili, kao i o ishodu istih i o svim postupcima koji se trenutno vode. Zahteva se i pružanje informacija o broju ugovora koji su raskinuti ili nisu obnovljeni sa poslovnim partnerima zbog prekršaja u vezi sa mitom i korupcijom.

3.3. Predlozi i rešenja za bolje i transparentnije izveštavanje o borbi protiv korupcije

U prethodnim poglavljima rada smo došli do zaključka da korupcija predstavlja veliki društveni, ekonomski, ali i politički problem u celom svetu, čije posledice možemo videti kroz urušavanje poverenja javnosti, kroz stvaranje značajnih ekonomskih gubitaka, ali i usporavanje razvoja i napretka društva. U vezi sa tim, efikasno izveštavanje o borbi protiv korupcije predstavlja bitan faktor u identifikovanju, sprečavanju i suzbijanju ovog problema. Izveštavanje o borbi protiv korupcije u sklopu nefinansijskog izveštavanja predstavlja dokumentovanje aktivnosti kompanije u prepoznavanju, prijavljivanju i suzbijanju koruptivnih praksi. Ovakva vrsta izveštavanja, pored toga što pruža uvid u mere i akcije koje kompanija preduzima kako bi se zaštitila od koruptivnih radnji, predstavlja i vid prezentovanja odgovornosti kompanije prema interesnim grupama, investitorima, regulatornim telima i široj javnosti.

Zakonodavac ostavlja određeni prostor entitetima u objavljivanju ovog tipa informacija, tako da treba pretpostaviti da će svaki entitet težiti da se prikaže na najbolji mogući način prema svojim zainteresovanim stranama i javnosti. Borba protiv korupcije i mita je stoga osetljivo područje u ovom pogledu, gde entiteti mogu pokazati značajnu suzdržanost ili nastojati da pokažu posvećenost ovom pitanju i ocenu efikasnosti preduzetih akcija, (Skoczylas-Tworek, 2020).

Izveštavanje o borbi protiv korupcije praćeno je brojnim nedostacima, kako u Evropskoj uniji, tako i u Srbiji. Ovi nedostaci ugrožavaju efikasnost i transparentnost izveštavanja. Zbog svega toga jako je važno raditi na unapređenju transparentnosti izveštavanja o borbi protiv korupcije, a to zahteva sistematski pristup.

Glavni nedostatak izveštavanja o borbi protiv korupcije, naročito kroz nefinansijsko izveštavanje, ogleda se u nedostatku jasnih i obavezujućih standarda koji bi uspostavili jedinstvene zahteve za sve kompanije. Ova situacija proizlazi iz odsustva zakonske obaveze za primenu standardizovanih pravila, što rezultira značajnim razlikama u izveštavanju između različitih zemalja, kao i među preduzećima unutar iste zemlje. Međutim, ohrabrujuća vest je da Evropska unija radi na rešavanju ovog problema, a tome svedoči činjenica da je usvojena i implementirana nova Direktiva o izveštavanju o korporativnoj održivosti koja nalaže implementaciju jedinstvenih standarda.

Još jedan značajan nedostatak je taj što svi standardi i smernice zahtevaju od kompanija da izveštavaju o svojim politikama i praksama protiv korupcije, ali ne definišu jasno kako bi o tome trebalo izveštavati, kako te informacije treba da izgledaju i koliko su efikasne. Ova situacija predstavlja problem jer kompanije mogu jednostavno navesti da imaju razvijene politike, procedure ili etički

kodeks u vezi sa borbom protiv korupcije, a da pri tome ne pruže detaljnije informacije o njihovim sadržajima ili sankcijama u slučaju kršenja. Ovo kao posledicu ima da nije moguće donositi zaključke o kvalitetu, primeni i efikasnosti tih politika i procedura u praksi. Moguće rešenje ovog problema leži u uvođenju detaljnih, preciznih i jedinstvenih smernica putem profesionalne i zakonske regulative, koje bi jasno definisale kakve politike i procedure kompanije treba da uspostave, na koji način da izveštavaju o njima, kao i da li su one u dovoljnoj meri efikasne.

Usled odsustva detaljnih i obavezujućih smernica za izveštavanje o borbi protiv korupcije, kompanije se mogu opredeliti za to da nedovoljno transparentno izveštavaju na ovu temu, što može dovesti do skrivanja ili umanjivanja stvarnih problema, ali i, u krajnjoj liniji, do netačnog i neistinitog izveštavanja. Nedostatak detaljnih informacija o slučajevima korupcije može ograničiti javnu percepciju i poverenje u nefinansijsko izveštavanje kompanija. Informaciona uzdržanost od ovih informacija više šteti organizaciji nego što doprinosi formiranju njenog boljeg imidža (Skoczylas-Tworek, 2020). Uvođenje detaljnih i obavezujućih smernica moglo bi pomoći u rešavanju ovog problema, slično kao i uvođenje sankcija od strane države za kompanije koje skrivaju ili nedovoljno transparentno izveštavaju o ovoj temi. S druge strane, uvođenje podsticaja i nagrada za kompanije koje pružaju sveobuhvatne informacije o borbi protiv korupcije moglo bi dodatno podstaći transparentnost u izveštavanju. U Srbiji je neophodno raditi na jačanju institucionalnih kapaciteta i većoj nezavisnosti institucija zaduženih za monitoring, što će omogućiti efikasnije izveštavanje i sankcionisanje, sve u cilju postizanja veće transparentnosti i unapređenja izveštavanja o borbi protiv korupcije. Privredna društva u našoj zemlji, opterećenoj ekonomskim problemima, ne primenjuje nove koncepte izveštavanja sve dok oni ne postanu obavezujući, odnosno, da je svest o značaju korporativnog izveštavanja, sve dok je ono dobrovoljnoj osnovi, veoma nisko (Knežević, Pavlović & Stevanović, 2011).

Implementacija svih navedenih rešenja za transparentnije izveštavanja na temu borbe protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštavanja zahteva angažovanje više aktera, uključujući i vladu, regulatorna tela, organizacije civilnog društva, medije, privatni sektor. Jedna od ključnih stvari je imati političku volju, adekvatne resurse i podršku kako bi se došlo do transparentnijeg izveštavanja o borbi protiv korupcije.

4. IZVEŠTAVANJE O BORBI PROTIV KORUPCIJE U PROCESU NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA – EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

4.1. Podaci i uzorak

Ovo istraživanje fokusira se na analizu izveštavanja o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskih izveštaja velikih kompanija u Srbiji, oslanjajući se na podatke prikupljene iz javno dostupnih nefinansijskih izveštaja objavljenih na sajtu Agencije za privredne registre. Cilj istraživanja je identifikacija ključnih pristupa i trendova u izveštavanju o korupciji, kao i evaluacija efikasnosti postojećih praksi u otkrivanju i sprečavanju koruptivnih aktivnosti. Kroz analizu uzorka kompanija sa značajnim brojem zaposlenih, istraživanje će doprineti boljem razumevanju trenutnog stanja i potencijalnih oblasti za unapređenje praksi nefinansijskog izveštavanja u Srbiji.

Kriterijum za izbor jedinica posmatranja u uzorak koji je korišćen u ovom istraživanju je **prosečan broj zaposlenih** u kompaniji u **2022. godini** koja ima obavezu sastavljanja nefinansijskog izveštaja i **posluje u Republici Srbiji**. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 52 kompanije sa najvećim brojem zaposlenih, što znači da su obuhvaćene kompanije koje su u 2022. godini imale preko 2.000 zaposlenih. U obzir su uzete samo kompanije koje posluju u Republici Srbiji, iz razloga što se ovo istraživanje bavi analizom izveštavanja o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštavanja kompanija koje posluju u Republici Srbiji, čime želimo da dođemo do zaključka kakvo je stanje u Srbiji po ovom pitanju. Prilikom analize nefinansijskih izveštaja korišćeni su nefinansijski izveštaji iz 2022. godine, jer je u vreme pisanja ovog rada to bila poslednja godina za koju su se mogli naći objavljeni nefinansijski izveštaji na sajtu Agencije za privredne registre.

Broj zaposlenih je uzet kao kriterijum za izbor uzorka koji se koristi u ovom istraživanju, jer su time automatski uzete u obzir velike kompanije, koje bi zbog svoje veličine trebalo da se bave temama kao što su zaštita životne sredine, korporativno upravljanje i upravljanje ljudskim resursima. Isto tako je njihova odgovornost i uticaj na širu društvenu zajednicu, životnu sredinu i ekonomiju veći. Upravo im nefinansijski izveštaj pruža mogućnost da prikažu svoj uticaj na društvo. Zakon o računovodstvu nalaže da su u obavezi da sastave nefinansijski izveštaj sve kompanije koje imaju preko 500 zaposlenih, čime možemo videti da je i Zakon o računovodstvu koristio isti kriterijum kao i Evropska unija prilikom definisanja kriterijuma koje su to kompanije koje su u obavezi da sastave nefinansijski izveštaj.

Metodološki pristup ovog istraživanja uključuje sistematsku analizu nefinansijskih izveštaja za relevantne indikatore vezane za korupciju, kao što su antikorupcijske politike, transparentnost u

poslovanju, etičke smernice, preventivne mere u vezi sa korupcijom. Kroz ovu analizu, biće istraženo postojanje standardizovanih pristupa izveštavanju o korupciji, stepen transparentnosti i doslednost u dokumentovanju koruptivnih rizika i stvarnih slučajeva koruptivnih dela.

Nalazi ovog istraživanja pružiće uvid u trenutno stanje praksi izveštavanja o korupciji u Srbiji i pored toga, identifikovati ključne izazove i potencijalne prilike za unapređenje regulatornog okvira, korporativnih politika i procedura. Kroz predložene preporuke, istraživanje će doprineti podizanju standarda integriteta i odgovornosti u poslovanju, što je ključno za održivi ekonomski razvoj i društvenu stabilnost.

U Republici Srbiji, Zakon o računovodstvu ne definiše oblik, sadržinu ili metodologiju koja se primenjuje u postupku nefinansijskog izveštavanja, niti pruža konkretne smernice za izveštavanje o borbi protiv korupcije. Kao rezultat toga, kompanijama je ostavljena sloboda u pristupu izveštavanju, što dovodi do razlika u načinu na koji izveštavaju i pružaju informacije o ovoj temi.

U ovom istraživanju prikazane su razlike u pristupu izveštavanju kompanija u Srbiji sa više od 2.000 zaposlenih, koje su prema Zakonu obavezne da dostavljaju informacije o rezultatima svojih aktivnosti vezanim za zaštitu životne sredine, socijalna i kadrovska pitanja, poštovanje ljudskih prava, borbu protiv korupcije i pitanja povezana sa podmićivanjem. Istraživanje obuhvata 52 kompanije i zasnovano je na nefinansijskim izveštajima za poslovnu 2022. godinu, koji su prikupljeni iz baza podataka Agencije za privredne registre.

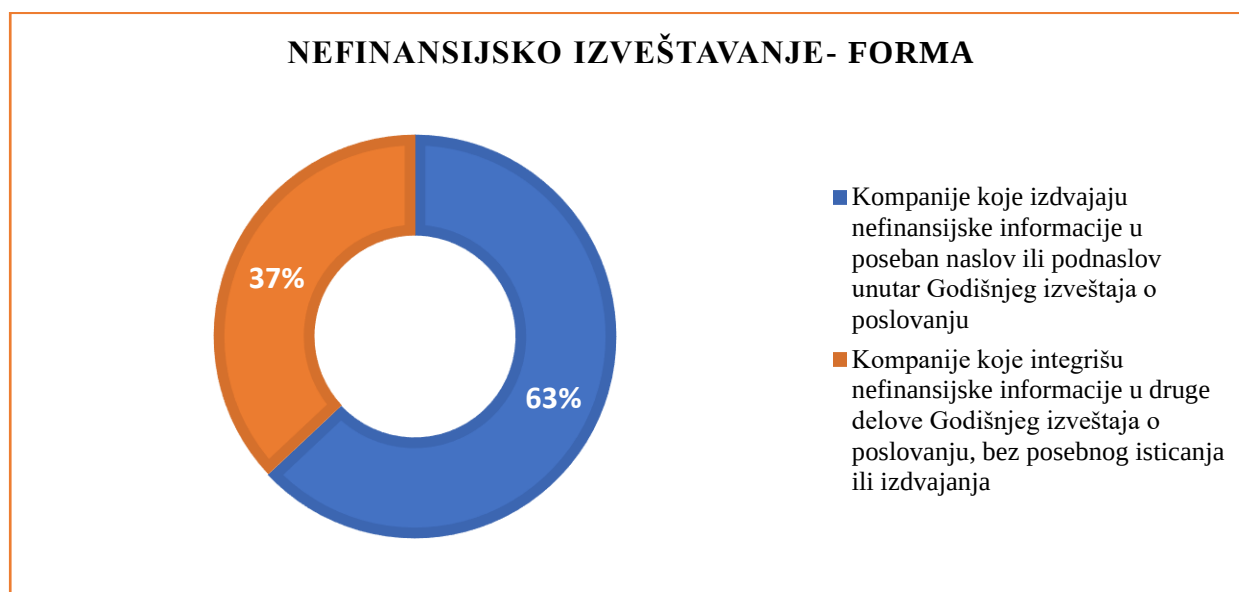
4.2. Rezultati istraživanja

4.2.1 Rezultati analize nefinansijskih izveštavanja

Deo našeg istraživanja usmeren je na analizu nefinansijskih izveštaja kompanija sa više od 2.000 zaposlenih, koje su u obavezi da obezbede izveštavanje o nefinansijskim informacijama. Analiza je obuhvatila obim objavljenih informacija, korišćenu metodologiju prilikom sastavljanja izveštaja, kao i formu u kojoj su ti izveštaji prezentovani.

Zakon nije precizirao tačan način niti formu prikazivanja nefinansijskih informacija, zbog čega su neke kompanije odlučile da te informacije izdvoje u poseban naslov ili podnaslov unutar Godišnjeg izveštaja o poslovanju, dok sa druge strane, neke kompanije integrišu nefinansijske informacije u druge delove Godišnjeg izveštaja o poslovanju, bez posebnog isticanja ili izdvajanja istih. U ovom istraživanju izvršena je analiza koliko je procentualno kompanija odlučilo da izveštava na jedan, a koliko njih na drugi način. Rezultati tog istraživanja se nalaze na grafičkom prikazu u nastavku rada.

Grafikon 1. Forma nefinansijskog izveštaja

Izvor: prikaz autora

Na osnovu rezultata istraživanja dolazimo do zaključka da je veći broj kompanija u Srbiji, prikazalo nefinansijske informacije na taj način što su izdvojile nefinansijske informacije u okviru posebnog naslova ili podnaslova unutar Godišnjeg izveštaja o poslovanju, njih 63% od ukupnog broja kompanija koje su učestvovalе u analizi. Ovaj način prikazivanja nefinansijskih informacija je pregledniji i omogućava lakše pronalaženje nefinansijskih informacija. Sa druge strane, 37% kompanija je pružilo nefinansijske informacije tako što su ih integrisale u druge delove Godišnjeg izveštaja, bez posebnog isticanja ili izdvajanja.

Ako kompanija izdvaja nefinansijske informacije u poseban naslov ili podnaslov unutar Godišnjeg izveštaja o poslovanju, ona time šalje snažnu poruku zainteresovanim stranama, uključujući investitore, regulatorna tela, potrošače i zajednicu, da je posvećena transparentnosti u izveštavanju i odgovornom poslovanju, što se dalje može pozitivno odraziti na njen imidž. Ona na taj način pokazuje da pridaje veliki značaj takvoj vrsti izveštavanja.

Pošto nefinansijsko izveštavanje obuhvata aspekte kao što su ekološki uticaj, društvena odgovornost, upravljanje ljudskim resursima, etički standardi i borba protiv korupcije, njihovim izdvajanjem u okviru posebnog naslova ili podnaslova u sklopu Godišnjeg izveštaja o poslovanju se može pružiti lakše razumevanje zainteresovanim stranama koje čitaju nefinansijske informacije o tome kako kompanija upravlja svojim uticajem na društvo i životnu sredinu, nego da te informacije nisu izdvojene u okviru Godišnjeg izveštaja o poslovanju. Kao što smo ranije u radu istakli, određeni broj

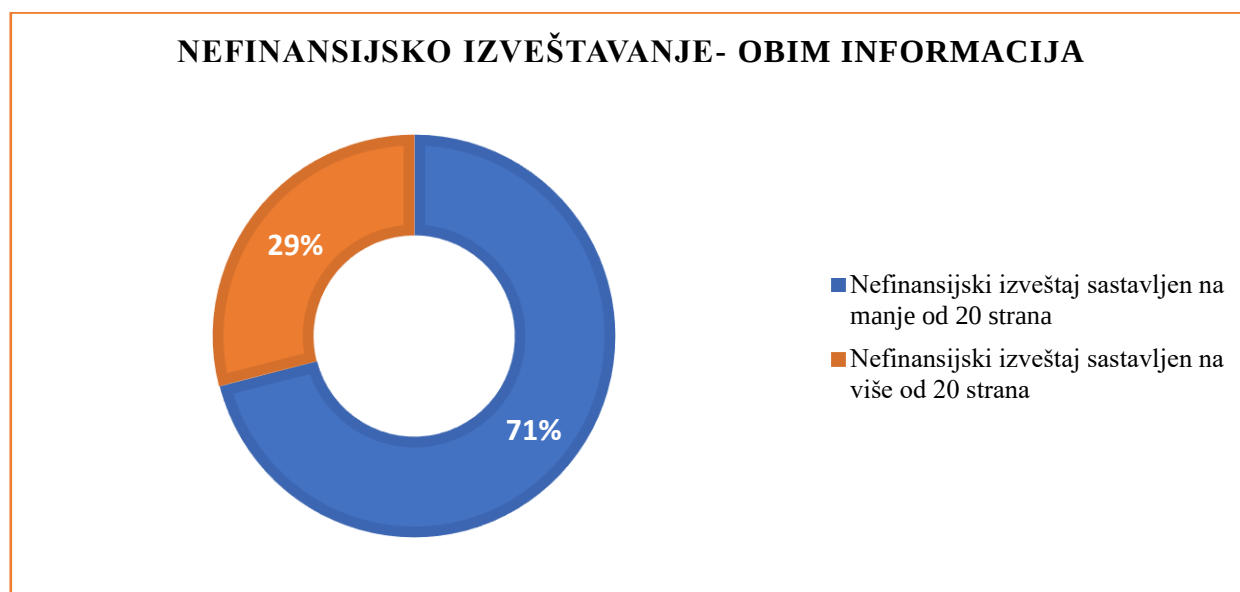
kompanija u Srbiji i Evropskoj Uniji je u zakonskoj obavezi da pruži nefinansijske informacije. Njihovim izdvajanjem posebnim naslovom ili podnaslovom u okviru Godišnjeg izveštaja o poslovanju sprečavaju se nedoumice i mogućnost pravnih posledica po pitanju toga da li je kompanija pružila nefinansijske informacije.

Odluka kompanije da nefinansijske informacije prikaže tako da ih integriše u druge delove Godišnjeg izveštaja o poslovanju, bez posebnog isticanja ili izdvanja, može stvoriti negativnu sliku kod nekih zainteresovanih strana. Oni mogu na osnovu toga zaključiti da kompanija nefinansijske informacije percipira kao manje važne i da teme koje one pokrivaju kao što su zaštita životne sredine, briga o ljudskim resursima i korporativno upravljanje nisu od velikog značaja za nju. To može urušiti imidž kompanije. Takođe, neki investitori i zainteresovane strane mogu pomisliti da kompanija želi da prikrije određene informacije kojima se bave nefinansijski izveštaji. Zakon nije precizirao samu formu izveštaja, tako da je kompanijama ostavljena sloboda da same odaberu na koji način će prikazati neophodne informacije koje se tiču nefinansijskog izveštaja, pa samim tim imamo razlike u samoj formi izveštaja, što utiče na slabu uporedivost između kompanija.

Pošto zakon ne precizira formu, ali ni obim nefinansijskog izveštaja, u istraživanju smo se osvrnuli i na **obim** izveštaja, jer postoje razlike između kompanija koje su bile obuhvaćene istraživanjem. Neke od kompanija su sastavile izveštaj na jednoj strani, dok su druge išle i na preko 100 strana, pa smo odlučili da istražimo koliko kompanija je sastavilo izveštaj na manje od 20 strana, što možemo reći da spada među kraće izveštaje po pitanju obima, a koliko njih ima izveštaj sastavljen na više od 20 strana, što možemo reći da spada u opširnije izveštaje po pitanju obima. Na bazi čitanja i analiziranja nefinansijskih izveštaja smo došli do zaključka da izveštaji sastavljeni na manje od 20 strana spadaju među kraće izveštaje u smislu obima, iz tog razloga što pružaju minimalno nefinansijskih informacija, gde se ne vidi dubinska posvećenost temama kojima se bavi nefinansijsko izveštavanje. Ovaj kriterijum je uveden od strane autora ovog istraživanja, kako bi se omogućila jasnija klasifikacija i poređenje obima izveštaja među različitim kompanijama.

Sloboda koja je ostavljena kompanijama u tom smislu da izaberu veličinu izveštaja utiče na slabu uporedivost između kompanija, jer je teško porediti kompaniju koja je sastavila izveštaj na recimo 5 strana i izveštaj kompanije koja je pružila mnogo više nefinansijskih informacija, na više od 100 strana. U nastavku rada se nalazi grafički prikaz koliko je procentualno kompanija sastavilo nefinansijski izveštaj na manje od 20 strana, a koliko na više od 20 strana od ukupnog broja kompanija koje su učestvovalе u istraživanju.

Grafikon 2. Veličina nefinansijskog izveštaja

Izvor: prikaz autora

Na osnovu rezultata istraživanja došli smo do zaključka da je veći broj kompanija u Srbiji, njih 71% od ukupnog broja kompanija koje su učestvovala u analizi, sastavilo izveštaj na manje od 20 strana. Ovo ukazuje na to da većina kompanija u Srbiji minimlano izveštava na teme korporativnog upravljanja, zaštiti životne sredine i brige o ljudima.

Rezultati istraživanja govore u prilog tome da je slaba svest kompanija u Srbiji o važnosti sastavljanja ovog izveštaja, ali i brige o temama kojima se on bavi. Možemo zaključiti da je od suštinskog značaja da regulatorna i profesionalna tela u Srbiji rade na podizanju svesti kompanija o važnosti ovih tema i da ih podstiču da se aktivno uključe u aktivnosti koje doprinose očuvanju životne sredine, zaštiti ljudskih prava i borbi protiv korupcije. U Srbiji je i dalje prisutan tradicionalni pristup izveštavanju koji se pretežno fokusira na finansijske performanse, dok se nefinansijske informacije često smatraju sekundarnim ili manje važnim. Ova percepcija rezultira manjim brojem kompanija koje pružaju detaljne nefinansijske informacije. Ukoliko bi zainteresovane strane, poput investitora, potrošača i regulatornih tela, zahtevale opširnije nefinansijske informacije, kompanije bi bile motivisane da poboljšaju svoje izveštavanje. Takođe, obimnije nefinansijsko izveštavanje se može podstaći kroz jasnu podršku i inicijativu države koja favorizuje detaljnije i sveobuhvatnije izveštavanje.

Kratki izveštaji mogu uticati i na sumnju investitora, potrošača, regulatornih tela i ostalih interesnih grupa u iskrenost kompanije u vezi sa svojim društveno-odgovornim angažmanom, jer su informacije koje pruža minimalne, bez puno detalja. Nedostatak detaljnih informacija i dubljeg uvida u teme

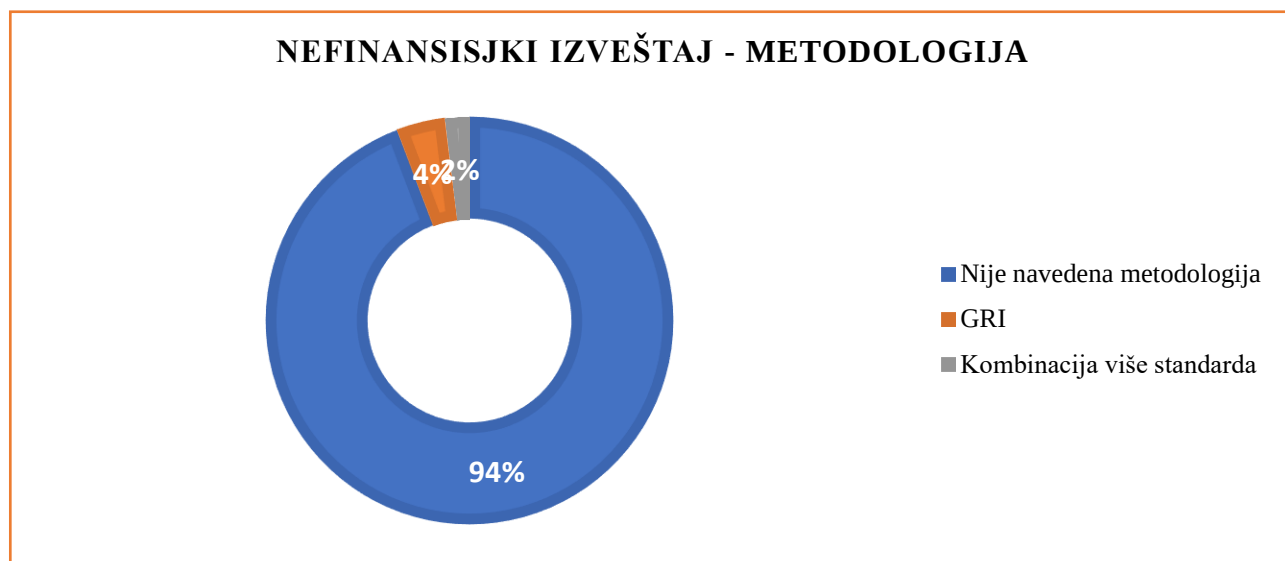
kojima se bavi nefinansijski izveštaj može ukazati i na to da kompanije nemaju dovoljno resursa da adekvatno prate i upravljaju svojim društvenim i ekološkim uticajem.

U nastavku rada izdvojili smo 3 kompanije koje su sastavile najopširnije nefinansijske izveštaje, te bismo za njih mogli reći da predstavljaju primere dobre prakse nefinansijskog izveštavanja u Republici Srbiji. To su sledeće kompanije:

- Društvo za istraživanje, proizvodnju, preradu, distribuciju i promet nafte i naftnih derivata i istraživanje i proizvodnju prirodnog gasa naftna industrija Srbije a.d. Novi Sad
- Preduzeće za telekomunikacije Telekom Srbija akcionarsko društvo, Beograd
- Naftagas-naftni servisi društvo sa ograničenom odgovornošću Novi Sad

Zakon nije definisao obavezu primene određene **metodologije** prilikom sastavljanja nefinansijskog izveštaja, što je dalo mogućnost kompanijama da same izaberu da li će se osloniti na GRI standarde, Okvir za integrisano izveštavanje, da li će koristiti njihovu kombinaciju ili neće uopšte navesti koja je metodologija korišćena.

Grafikon 3. Metodologija sastavljanja nefinansijskog izveštaja

Izvor: prikaz autora

Na osnovu istraživanja, došli smo do zaključka da skoro sve kompanije koje su učestvovalе u analizi ne navode metodologiju na osnovu koje su sastavile izveštaje, čak njih 94%, što je zakonski dozvoljeno, ali to doprinosi postojanju velikih razlika između izveštaja kompanija, što rezultira time da ih je teško porediti. Od ukupno 52 kompanije, koje su učestvovalе u analizi, njih 94% nije navelo metodologiju sastavljanja nefinansijskog izveštaja, 2 kompanije su navele da su se vodile GRI

standardima prilikom sastavljanja izveštaja, a samo 1 kompanija je koristila kombinaciju više standarda.

Veliki broj kompanija ne pruža informaciju o standardima i smernicama koje su korišćene pri izradi nefinansijskih izveštaja. To znači da zainteresovane strane prilikom analiziranja nefinansijskih informacija nemaju informaciju na bazi čega je kompanija odredila koje će informacije prikazati, a koje neće, na koji način su prikazani podaci prikupljeni i obrađeni. To može uticati na pouzdanost i valjanost informacija koje su pružene u izveštaju.

Kompanije koje su koristile GRI standarde prilikom pružanja nefinansijskih informacija su:

- Preduzeće za proizvodnju guma Tigar Tyres d.o.o. Pirot
- Agencija za privremeno zapošljavanje sequester employment d.o.o Begorad

Jedna od dve kompanije koja je koristila GRI standarde je preduzeće za proizvodnju guma Tigar Tyres d.o.o. Pirot. Ova kompanija je na kraju nefinansijskog izveštaja navela sve GRI standarde koje je koristila prilikom sastavljanja izveštaja i navela brojeve strana na kojima je obuhvaćen dati standard u okviru izveštaja, što značajno doprinosi preglednosti i lakom pronalaženju potrebnih informacija. GRI standardi su raspoređeni u 3 grupe, jedan deo se bavi ekonomskim uticajem (prisustvo na tržištu, prakse nabavki, antikorupcijske mere, sprečavanje narušavanja slobodne konkurencije), drugi deo zaštitom životne sredine (materijali, energija, emisija gasova, voda i otpadne vode, zbrinjavanje otpada) i treći deo društvenom odgovornošću (zaposleni, bezbednost i zdravlje na radu, trening i edukacija, različitost i jednake mogućnosti, antidiskriminatorni principi, sloboda udruživanja i kolektivnog pregovaranja, poštovanje ljudskih prava, podrška društvenoj zajednici). Naravno u samom izveštaju obuhvaćene su i informacije koje se tiču profila organizacije, kao što su naziv kompanije, aktivnosti, brendovi, proizvodi i usluge, sedište kompanije, vlasništvo i pravna forma, tržišta na kojima kompanija posluje, opseg poslovanja, informacije o zaposlenima, lanac dobavljača, članstva u udruženjima, izjava Direktora fabrike i Finansijskog direktora, vrednosti, principi, standardi i norme ponašanja.

Ova kompanije je navela da je obradila sledeće GRI Standarde u okviru nefinansijskog izveštaja:

- 102-1 GRI Standard – naziv entiteta,
- 102-2 GRI Standard – aktivnosti, proizvodi i usluge,
- 102-3 GRI Standard – sedište i adresa,
- 102-4 GRI Standard – lokacija entiteta,
- 102-5 GRI Standard – stvarni vlasnik i pravna forma,

- 102-6 GRI Standard – tržišta, klijenti i korisnici,
- 102-7 GRI Standard – veličina organizacije,
- 102-8 GRI Standard – informacije o zaposlenima i drugim radnicima,
- 102-9 GRI Standard – lanac dobavljača,
- 102-13 GRI Standard – članstvo u organizacijama,
- 102-14 GRI Standard – izjava visokog rukovodstva,
- 102-16 GRI Standard – vrednosti, principi, standardi i norme ponašanja,
- 202 GRI Standard – prisustvo na tržištu,
- 204 GRI Standard – prakse nabavki,
- 205 GRI Standard – antikorupcijske mere,
- 206 GRI Standard – sprečavanje narušavanja slobode konkurencije,
- 301 GRI Standard – materijali,
- 302 GRI Standard – energija,
- 303 GRI Standard – voda i otpadne vode,
- 305 GRI Standard – emisija,
- 306 GRI Standard – zbrinjavanje otpada,
- 401 GRI Standard – zaposleni,
- 403 GRI Standard – bezbednost i zdravlje na radu,
- 404 GRI Standard – trening i edukacija,
- 405 GRI Standard – različitost, jednake mogućnosti i antidiskriminatorni principi,
- 406 GRI Standard – sloboda udruživanja i kolektivnog pregovaranja,
- 412 GRI Standard – poštovanja ljudskih prava,
- 413 GRI Standard – podrška društvenoj zajednici.

Druga kompanija koja je koristila GRI standarde je Agencija za privremeno zapošljavanje sequester employment d.o.o Begorad. Ova kompanija je isto kao i preduzeće za proizvodnju guma Tigar Tyres d.o.o. Pirot primenila GRI standarde, samo što nije navela na kraju izveštaja sve primenjene GRI standarde i stranice na kojima je svaki on njih obrađen u izveštaju, već je izveštaj sastavila tako što je navodila konkretan standard i pružila informacije koje on zahteva, na primer navodi standard 102-5 GRI Standard - vlasnik i pravna forma i odmah u nastavku pruža informacije koje taj standard zahteva.

Struktura GRI Standarda na osnovu kojih je sastavljen ovaj izveštaj je data u nastavku rada:

- Osnove GRI 101 – deo univerzalnih standarda koji predstavljaju osnovne smernice za izveštavanje.

- Opšte objave GRI 102 – deo je univerzalnih standarda i pružaju opšte informacije koje organizacija treba da uključi u svoje izveštaje.
- Privreda/Upravljanje GRI 200 – deo je tematskih standarda, koji pružaju smernice za izveštavanje o ekonomskim uticajima i doprinosima organizacije. U fokusu je ekonomski aspekt održivosti.
- Životna okolina GRI 300 – deo je tematskih standarda, koji pružaju smernice organizacijama u izveštavanju o njihovom ekološkom uticaju i upravljanju životnom okolinom.
- Društvo GRI 400 – deo je tematskih standarda, koji koji pokrivaju teme vezane za uticaj organizacije na društvo.

Ova kompanije je navela da je obradila sledeće GRI Standarde u okviru nefinansijskog izveštaja:

- 102-1 GRI Standard – naziv entiteta,
- 102-2 GRI Standard – aktivnosti, proizvodi i usluge,
- 102-3 GRI Standard – sedište i adresa,
- 102-4 GRI Standard – lokacija entiteta,
- 102-5 GRI Standard – stvarni vlasnik i pravna forma,
- 102-6 GRI Standard – tržišta, klijenti i korisnici,
- 102-7 GRI Standard – veličina organizacije,
- 102-8 GRI Standard – informacije o zaposlenima i drugim radnicima,
- 102-9 GRI Standard – lanac dobavljača,
- 102-10 GRI Standard – značajne promene u periodu izveštavanja u vezi sa veličinom, strukturom, vlasništvom kompanije i lancem snabdevanja,
- 102-15 GRI Standard – ključni uticaji, rizici i mogućnosti,
- 102-16 GRI Standard – vrednosti, principi, standardi i norme ponašanja,
- 102-17 GRI Standard – savetodavni mehanizmi o etičkim pitanjima,
- 102-18 GRI Standard – upravljačka struktura,
- 102-19 GRI Standard – proces delegiranja nadležnosti za ekonomske, društvene i teme u vezi sa životnom sredinom,
- 102-25 GRI Standard – konflikti interesa,
- 102-40 GRI Standard – zainteresovane strane,
- 102-41 GRI Standard – kolektivni ugovor,
- 102-42 GRI Standard – proces za definisanje izbor stejkholdera,
- 102-45 GRI Standard – subjekti uključeni u konsolidovane finansijske izveštaje,
- 102-48 GRI Standard – ponovni iskazi informacija,

- 102-49 GRI Standard – promene u izveštaju,
- 102-50 GRI Standard – izveštajni period,
- 102-52 GRI Standard – izveštajni ciklus,
- 102-53 GRI Standard – kontakt za pitanja u vezi sa izveštajem,
- 102-54 GRI Standard – tvrdnja da je izveštaj u skladu sa GRI,
- 102-56 GRI Standard – spoljno uverenje,
- 201-1 GRI Standard – direktna, generisana i distribuirana ekonomska vrednost,
- 205-1 GRI Standard – komunikacija i objave o antikorupcijskim politikama i procedurama kompanije,
- 205-2 GRI Standard – procenat i ukupan broj poslovnih jedinica podvrgnutih analizi rizika od korupcije,
- 302-1 GRI Standard – potrošnja energije unutar kompanije,
- 302-3 GRI Standard – energetska intenzitet,
- 304-4 GRI Standard – smanjenje potrošnje energije,
- 306-2 GRI Standard – ukupna težina otpada prema vrsti i metodi zbrinjavanja u t,
- 305-6 GRI Standard – emisija supstanci koje oštećuju ozonski omotač,
- 404-1 GRI Standard – prosečan broj sati obuke prema kategoriji zaposlenih,
- 405-2 GRI Standard – sastav upravljačkog tela i struktura zaposlenih,
- 413-1 GRI Standard – procenat lokaliteta i operacija/aktivnosti kompanije na kojima postoje programi uključivanja lokalne zajednice, procene uticaja i razvoja.

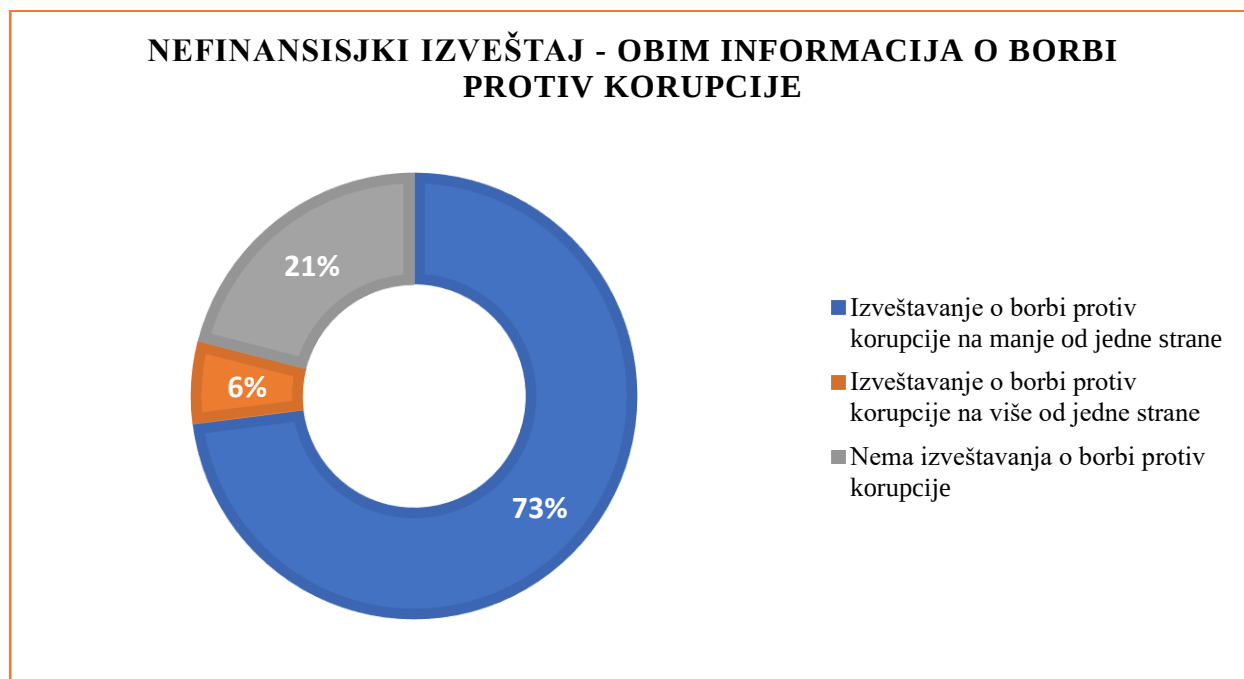
Akcionarsko društvo za železnički prevoz robe Srbija Kargo Beograd-Savski Venac je jedina kompanija koja je navela da je prilikom sastavljanja nefinansijskog izveštaja koristila kombinaciju GRI Standarda, SASB i Međunarodni okvir za integrisano izveštavanje IIRF. Ova praksa pokazuje da kompanija primenjuje različite međunarodne standarde kako bi poboljšala transparentnost i kvalitet svoj izveštaja.

4.2.2. Rezultati analize izveštaja o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštavanja

Glavni fokus našeg istraživanja je analiza **izveštavanja o borbi protiv korupcije** u okviru nefinansijskog izveštavanja kompanija koje broje preko 2.000 zaposlenih, a imaju obavezu pružanja nefinansijskih informacija. Analizirali smo obim informacija, stepen detaljnosti i kvalitet informacija, kao i formu izveštavanja na temu borbe protiv korupcije.

Na početku smo analizirali osnovne aspekte izveštavanja, fokusirajući se na obim informacija koje su kompanije pružile u vezi sa svojim naporima u borbi protiv korupcije. Razmatrali smo koliko je kompanija detaljno izveštavalo o ovoj tematici, pri čemu smo napravili razliku između kompanija koje su pružile ograničene informacije (na manje od jedne strane), što se može klasifikovati kao kratko izveštavanje, i onih koje su pružile opširniji prikaz (na više od jedne strane), što se može smatrati opširnim izveštavanjem. Ovaj kriterijum je razvijen od strane autora ovog istraživanja.

Grafikon 4. Obim informacija o borbi protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštaja

Izvor: prikaz autora

Došli smo do zaključka da većina kompanija, tačnije 73%, pruža vrlo ograničene informacije o svojim naporima u borbi protiv korupcije, izveštavajući na samo jednoj strani. Ovaj podatak sugerise da većina kompanija nije zainteresovana da detaljno obrađuje ovu temu u svojim nefinansijskim izveštajima. Kao rezultat, takvi izveštaji ne pružaju dublji uvid u konkretne mere koje su preduzete, niti u rezultate ostvarene u okviru borbe protiv korupcije.

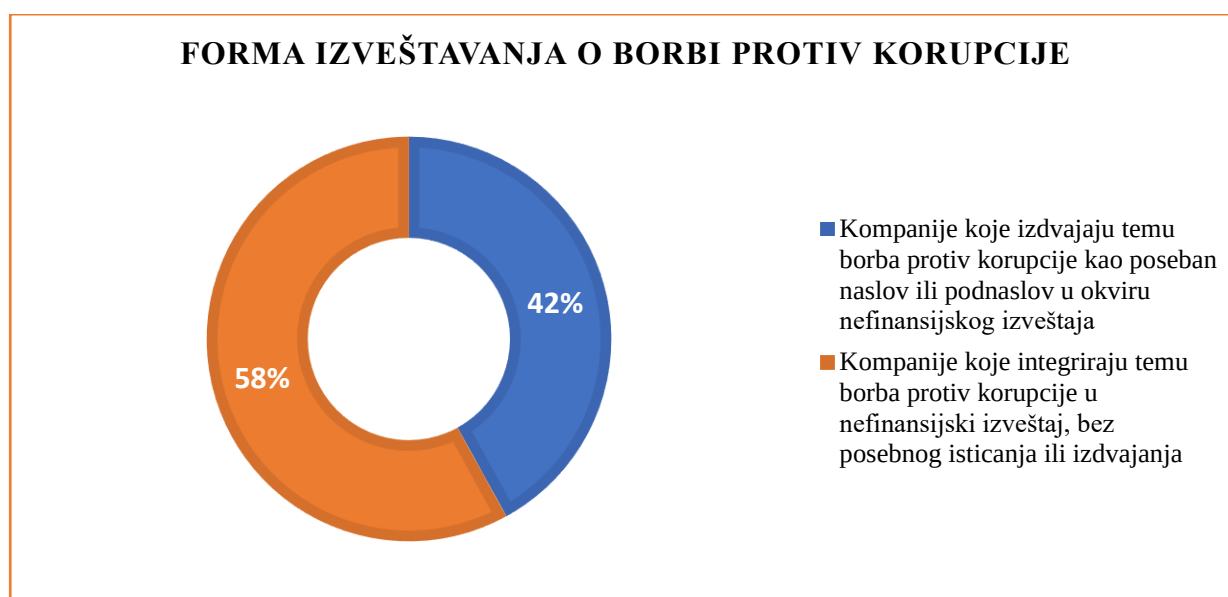
Zakon u Srbiji nije precizirao koliko opširan treba da bude deo koji se bavi temom borbe protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštavanja. Samim tim, kompanijama je ostavljena sloboda da same odrede koliko će opširno izveštavati.

Kada bi se kompanije odlučile da pruže više informacija o ovoj temi, to bi pozitivno uticalo na povećanje transparentnosti, pa samim tim, doprinelo izgradnji većeg poverenja između kompanije i zainteresovanih strana, uključujući investitore, regulatorna tela i širu javnost. Precizno i sveobuhvatno izveštavanje o politikama, postupcima i postignućima u borbi protiv korupcije može

značajno ojačati interne mehanizme kontrole i odgovornosti. Takođe, ovo izveštavanje može doprineti smanjenju rizika od korupcije, što je ključno za održivost poslovanja i očuvanje poslovne reputacije. U svetlu globalnih trendova ka većoj transparentnosti i odgovornosti, kompanije u Srbiji imaju potrebu da unaprede svoje prakse nefinansijskog izveštavanja o borbi protiv korupcije. To zahteva usvajanje jasnih smernica, ulaganje u obuku zaposlenih i izgradnju kulture integriteta. Samo kroz zajedničke napore kompanija, regulatora i društvenih aktera se može postići efikasno i informativno izveštavanje koje će doprineti integritetu i održivom razvoju poslovnog okruženja u Srbiji.

Tokom analize i upoređivanja nefinansijskih izveštaja kompanija koje su učestvovalе u istraživanju, primetili smo da određeni broj kompanija eksplicitno koristi naslov ili podnaslov „Borba protiv korupcije“, što značajno olakšava pronalaženje relevantnih informacija. Nažalost, mnoge kompanije ne izdvajaju ovu temu u posebnom odeljku, već je obuhvataju unutar šireg konteksta, kao što su delovi izveštaja koji se odnose na društvenu odgovornost ili ljudske resurse.

Grafikon 5. Forma izveštavanja o borbi protiv korupcije

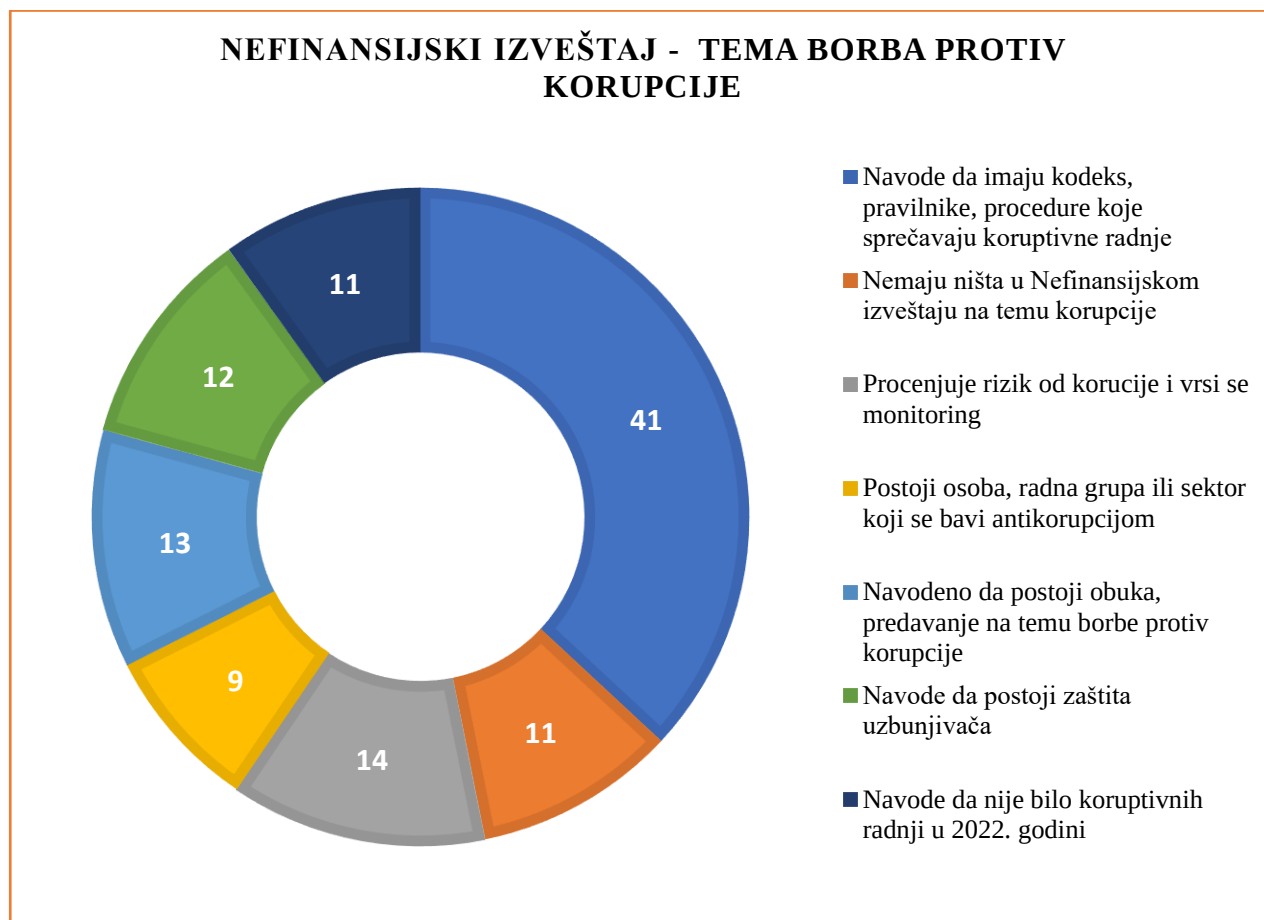
Izvor: prikaz autora

Na osnovu rezultata istraživanja, utvrđeno je da nešto više od polovine kompanija, tačnije 58%, ne izdvaja naslovom ili podnaslovom deo izveštaja koji se odnosi na borbu protiv korupcije, dok 42% kompanija to čini. Iz svega navedenog, dolazimo do zaključka da većina kompanija u Srbiji ne izdvaja temu borbe protiv korupcije naslovom ili podnaslovom u nefinansijskom izveštaju, čime se ne ističe dovoljno značaj ove oblasti.

Poseban deo ili podnaslov posvećen borbi protiv korupcije jasno ukazuje na angažman kompanije u ovoj ključnoj oblasti, čime se demonstrira ozbiljnost i posvećenost ovoj temi. To može povećati vidljivost napora koje kompanija preduzima da bi se suprotstavila korupciji, kako unutar svojih operacija, tako i u širem društvenom kontekstu. Odvajanjem ovog segmenta u izveštaju, kompanija šalje snažnu poruku o svojoj posvećenosti visokim standardima integriteta i etičkog poslovanja, što može pomoći u izgradnji poverenja među interesnim grupama, investitorima, zaposlenima i široj javnosti. Razdvajanjem teme borbe protiv korupcije, kompanija može pružiti detaljnije informacije o politikama, procedurama, inicijativama i postignućima u ovoj oblasti, što korisnicima izveštaja omogućava bolje razumevanje konkretnih mera koje su preduzete radi sprečavanja koruptivnih praksi.

U istraživanju je analizirano na koji način su kompanije **obradile temu koja se tiče borbe protiv korupcije**, jer zakon ne precizira na koji način mora da bude obrađena ova tema, pa postoje velike razlike u načinu izveštavanja. U nastavku rada nalazi se grafički prikaz načina izveštavanja o borbi protiv korupcije svih kompanija koje su učestvovala u istraživanju. Analiza je izvršena na osnovu sledećih pitanja: koliko kompanija navodi da ima kodeks, pravilnike, procedure koje sprečavaju koruptivne radnje; koliko kompanija nije obelodanilo nijednu informaciju u okviru nefinansijskog izveštavanja na temu korupcije; koliko kompanija je pružilo informaciju o tome da procenjuju rizik od korupcije i vrše monitoring; koliko njih je pružilo informaciju o tome da imaju osobu, radnu grupu ili sektor koji se bavi sprečavanjem korupcije; koliko njih pruža informacije o tome da imaju obuku ili održana predavanja na temu borbe protiv korupcije, zaštitu uzbunjivača, da (ni)je bilo koruptivnih radnji u 2022. godini.

Grafikon 6. Izveštavanje na temu borbe protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštaja

Izvor: prikaz autora

Analizirajući nefinansijske izveštaje 52 kompanije koje su učestvovalе u analizi, došli smo do zaključka da njih 11 ne pominje temu korupcije u svojim nefinansijskim izveštajima. Ovo ukazuje na nedostatak transparentnosti u izveštavanju o borbi protiv korupcije kod određenih kompanija.

Rezultati pokazuju da sve kompanije koje sastavljaju nefinansijske izveštaje i bave se temom borbe protiv korupcije, a obuhvaćene su ovim istraživanjem (njih 41) pružaju informacije o tome da u okviru svojih organizacija poseduju kodekse, pravilnike i procedure koje sprečavaju koruptivne radnje. To implicira da su ove kompanije posvećene temi borbe protiv korupcije u okviru svoje organizacije. Među analiziranim kompanijama, postoje one koje su u okviru nefinansijskog izveštaja pružile samo ovu informaciju i druge koje su, pored ovih, pružile i dodatne informacije na temu borbe protiv korupcije. U kasnijim delovima rada će biti više reči o tome koliko je kompanija pružilo samo informaciju o tome da poseduju kodeks, pravilnike, procedure za sprečavanje koruptivnih radnji, a koliko njih je pružilo više informacija o načinu na koji se bori protiv korupcije.

U istraživanju se došlo do zaključka da 14 kompanija u svojim nefinansijskim izveštajima navode da vrše monitoring i procenjuju rizik od korupcije, ali ne daju dodatne informacije o tome na koji način tačno procenjuju rizik od korupcije i na koji način vrše monitoring, već samo navode da sprovede takvu vrstu aktivnosti. Kompanije bi trebalo da u okviru nefinansijskog izveštavanja pruže detaljne informacije o proceni rizika od korupcije, uključujući nivo tog rizika i metodologiju monitoringa. Ove informacije su ključne za povećanje transparentnosti izveštavanja, unapređenje nefinansijskog izveštavanja i efikasniju borbu protiv korupcije.

Što se tiče obuka i treninga koji u fokusu imaju borbu protiv korupcije, rezultati istraživanja govore da 13 kompanija pruža informacije o tome da organizuje obuke i treninge u okviru svoje organizacije, ali ne navode precizno koliko ljudi je prošlo obuku, na koji način je ista sprovedena, na kojim pozicijama su zaposleni oni koju su pohađali obuke i treninge. Radi unapređenja kvaliteta nefinansijskog izveštavanja važno je pružiti više detalja o obukama koje kompanije sprovede na temu borbe protiv korupcije.

U svojim nefinansijskim izveštajima, 12 kompanija navodi da postoji zaštita uzbunjivača. Neke od njih i preciziraju kakve su tačno procedure u slučaju da postoji osoba koja želi da prijavi koruptivne radnje.

Veliki broj kompanija nije navelo u svojim nefinansijskim izveštajima da li su postojale koruptivne aktivnosti, u 2022. godini, u koje su bile uključene. Ipak, određeni broj kompanija, tačnije njih 11, odlučilo je da navede u nefinansijskom izveštaju da li je bilo ili nije bilo koruptivnih aktivnosti u 2022. godini. Većina kompanija ne želi da navede ovaj podatak, jer su svesne da priznavanjem i javnim iznošenjem informacije o broju slučajeva korupcije u okviru njihove organizacije može narušiti reputaciju, da investitori, klijenti, javnost mogu izgubiti poverenje u kompaniju, što može dovesti do gubitka poslova, pada vrednosti akcija ili nekih drugih negativnih posledica po kompaniju. Sa druge strane, nedostatak transparentnosti u vezi sa koruptivnim radnjama može imati ozbiljne posledice po reputaciju i poslovanje kompanije. Regulatorna tela, kao i druge interesne grupe, sve više zahtevaju od kompanija veću transparentnost i odgovornost u izveštavanju o svojim naporima u borbi protiv korupcije. Izostavljanje ovih informacija na duži rok može izazvati ozbiljne negativne posledice. S obzirom na to da se nefinansijsko izveštavanje još uvek razvija, interesovanje investitora, klijenata, partnera i javnosti raste i može postati značajno u budućnosti. Stoga je od velike važnosti obezbediti tačno i transparentno izveštavanje od samog početka.

Manji broj kompanija, samo njih 9, navode da imaju osobu, sektor ili radnu grupu koja se bavi borbom protiv korupcije, što je izuzetno pozitivno za kompanije, jer stvara utisak da se ozbiljno angažuju na

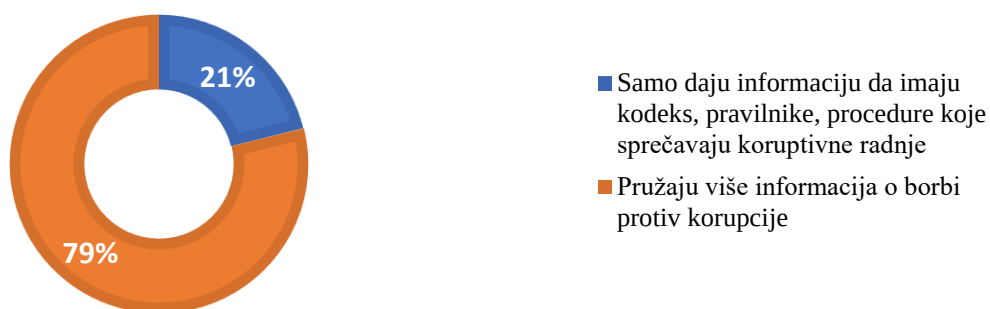
suzbijanju koruptivnih praksi. Veći broj kompanija ne navodi ovu informaciju što može uticati na percepciju zainteresovanih strana da kompanija nema sektor ili radnu grupu koja se bavi borbom protiv korupcije. Takva percepcija može rezultovati i zaključkom da kompanija nema fokus na ovaj ključni aspekt poslovanja, da nema dovoljno resursa i pažnje posvećene prevenciji i otkrivanju koruptivnih aktivnosti. Bez jasno definisanog organizacionog dela ili radne grupe, kompanija može biti manje efikasna u identifikaciji, praćenju i smanjenju rizika od korupcije; nedostatak stručnosti i specijalizacije može dovesti do propusta u prepoznavanju koruptivnih praksi. Nedostatak informacija o tome da li kompanija ima sektor ili radnu grupu koja se bavi borbom protiv korupcije, može stvoriti sumnju u napore kompanije da radi na suzbijanju korupcije.

U okviru ovog istraživanja, analizirali smo kompaniju koja sastavlja nefinansijske izveštaje i bavi se temom borbe protiv korupcije. Većina tih kompanija navodi da imaju kodekse, procedure i pravilnike koji su usmereni na sprečavanje koruptivnih radnji. Međutim, mnoge od njih u svojim izveštajima samo pominju ovu činjenicu, bez daljih detalja o konkretnim merama koje preduzimaju. Takođe, analizirali smo koliko kompanija u svojim nefinansijskim izveštajima pruža dodatne informacije o borbi protiv korupcije, kao što su postojanje zaštite uzbunjivača, sprovođenje obuka i predavanja na temu borbe protiv korupcije, postojanje posebnog sektora ili osobe koja se bavi antikorupcijom, kao i vršenje monitoringa ili procene rizika od korupcije.

U nastavku rada predstavljen je grafički prikaz procentualnog udela kompanija koje su obradile temu borbe protiv korupcije u sklopu procesa nefinansijskog izveštavanja, tako što pružile samo informaciju o tome da imaju usvojen kodeks, pravilnike i procedure koje sprečavaju koruptivne radnje u okviru svoje kompanije i procetualni udeo onih koje su pored toga, pružile opširnije informacije o borbi protiv korupcije.

Grafikon 7. Opširnost pruženih informacija na temu borbe protiv korupcije

NEFINANSIJSKI IZVEŠTAJ - OPŠIRNOST TEME BORMA PROTIV KORUPCIJE

Izvor: prikaz autora

Na bazi analiziranih rezultata došli smo do zaključka da manji broj kompanija, njih 79%, u nefinansijskim izveštajima u okviru teme borbe protiv korupcije, pružaju samo informaciju o tome da imaju kodeks, pravilnike, procedure koje sprečavaju koruptivne radnje i to je sve što navode u svojim izveštajima na temu borbe protiv korupcije. Sa druge strane veći broj kompanija, njih 21%, pruža više informacija o borbi protiv korupcije, pored informacije da poseduju kodeks, pravilnike i procedure koje sprečavaju koruptivne radnje, kao što je to da u kompaniji postoji zaštita uzbunjivača, da sprovode obuke, predavanja na temu borbe protiv korupcije, da postoji osoba, sektor koji se bavi antikorupcijom, da vrše monitoring ili procenjuju rizik od korupcije.

Ovakav način izveštavanja nije dovoljno transparentan za investitore, regulatorne agencije i druge zainteresovane strane. Takođe, ovaj nedostatak detaljnih informacija može stvoriti sumnju u to da li kompanija zaista sprovodi efikasne mere protiv korupcije i da li su te mere samo formalnost, što može uticati na smanjenje poverenja i interesovanje za investiranje u kompaniju. Nefinansijsko izveštavanje o borbi protiv korupcije treba da bude detaljnije, da se osim informacije da kompanija poseduje kodeks i procedure protiv korupcije, daju i informacije o njihovoj primenljivosti u praksi, što bi uključilo informacije o obuci zaposlenih, internim revizijama, mehanizmima za prijavljivanje korupcije, kršenju pravila i sankcionisanju, kao i o konkretnim primerima i slučajevima korupcije. Bitno je da kompanija pruži detaljnije informacije, pre svega zbog očuvanja transparentnosti, odgovornosti i poverenja svih relevantnih interesnih grupa.

U ovom istraživanju smo analizirali koja je kompanija **najdetaljnije izveštavala na temu borbe protiv korupcije** i došli smo do zaključka da je kompanija *Društvo za istraživanje, proizvodnju, preradu, distribuciju i promet nafte i naftnih derivata i istraživanje i proizvodnju prirodnog gasa naftna industrija Srbije a.d. Novi Sad* najbolje obradila temu borbe protiv korupcije. Pružila je najviše

informacija o načinu na koji se bori protiv koruptivnih radnji u odnosu na sve ostale kompanije koje su učestvovala u analizi.

U nastavku rada su detalji načina izveštavanja ove kompanije o borbi protiv korupcije. Kompanija nije navela na osnovu koje metodologije je sastavljen nefinansijski izveštaj, ali je jedan od najopširnijih nefinansijskih izveštaja, jer je sastavljen na preko 150 strana.

Što se tiče teme borbe protiv korupcije, ta tema je izdvojena naslovom: „politika u oblasti borbe protiv korupcije i prevara u okviru nefinansijskog izveštaja“. Deo nefinansijskog izveštaja koji se bavi temom borbe protiv korupcije se proteže na više od jedne strane.

Tabela 2. Izveštavanje kompanije NIS a.d. o borbi protiv korupcije

Tema izveštavanja u vezi sa borbom protiv korupcije	Informacije koje je kompanija NIS pružila u nefinansijskom izveštaju
Politika u oblasti borbe protiv korupcije i prevara	pruža informacije o tome da poseduje Politiku u oblasti borbe protiv korupcije i prevara i da su svi zaposleni u obavezi da je se pridržavaju
Zaštita uzbunjivača	pruža informacije o tome da postoji zaštita uzbunjivača
Analiza rizika od pojave korupcije	pruža informacije o tome da se u svim organizacionim delovima u kompaniji analiziraju rizici od pojave korupcije
Monitornig indikatora korupcije	pruža informacije o tome da se vrši konstatni monitoring indikatora korupcije pretežno u oblasti nabavke roba i usluga, u poslovanju sa kupcima, kao i prilikom selekcije kandidata za stupanje u radni odnos, postavljanja na menadžerske i druge rukovodeće pozicije i prilikom stupanja u saradnju sa drugim privrednim subjektima
Edukacija zaposlenih	pruža informacije o tome da se vrši edukaciju zaposlenih u cilju prepoznavanja indikatora koruptivne delatnosti
Organizacioni deo, radna grupa, sektor koji se bavi antikorupcijom	pruža informacije o tome da se u okviru kompanije nalazi organizacioni deo društva koji se bavi otkrivanjem koruptivnog i drugog nezakonitog delovanja
Broj kandidata koji je prošao obuku i način realizacije iste	pruža informacije o tome da je 1.527 potencijalnih kandidata prošlo proveru za zaposlenje i da su svi novozaposleni imali uvodno predavanje na kojima su upoznati sa pravilima i procedurama u vezi sa borbom protiv korupcije
Broj zaposlenih koji je nanio štetu kompaniji	pruža informacije o tome da je 47 zaposlenih u 2022. godini svojim postupcima naneli štetu kompaniji

Način sankcionisanja zaposlenih koji su naneli štetu kompaniji	pruža informacije o tome da su pokrenuti disciplinski ili prekršajni postupci koji su okončani nekom od disciplinskih mera, dok je sa 17 zaposlenih od već pomenutih 47 zaposlenih, raskinut ugovor o radu
Mere za suzbijanje korupcije	pruža informacije o tome da prilikom sklapanja svakog ugovora sa poslovnim partnerima, sklapa i sporazum o antikorupcijskom ponašanju

Izvor: prikaz autora

Na samom početku, kompanija ističe da u okviru svoje organizacione strukture poseduje usvojenu Politiku u oblasti borbe protiv korupcije i prevara, čije je poštovanje obavezno za sve zaposlene.

Navedeno je da postoji zaštita uzbunjivača, da se u svim organizacionim delovima u kompaniji analiziraju rizici vezani za korupciju i da se vrši konstatni monitoring indikatora korupcije pretežno u oblasti nabavke roba i usluga, u poslovanju sa kupcima, kao i prilikom selekcije kandidata za stupanje u radni odnos, postavljanja na menadžerske i druge rokovodeće pozicije i prilikom stupanja u saradnju sa drugim privrednim subjektima.

Ova kompanija navodi da radi na edukaciji zaposlenih kako bi mogla da prepozna indikatore koruptivne delatnosti.

Navodi da imaju organizacioni deo društva koji se bavi otkrivanjem koruptivnog i drugog nezakonitog delovanja.

NIS u izveštaju pruža informaciju o tome da je 1.527 potencijalnih kandidata prošlo proveru za zaposlenje i da su svi novozaposleni imali uvodno predavanje na kojima su upoznati sa pravilima i procedurama u vezi sa borbom protiv korupcije. Na ovaj način je ova kompanija dala informaciju o tome na koji način su novozaposleni upoznati sa pravilima i procedurama u vezi sa borbom protiv korupcije, što druge kompanije nisu navodile, već su samo navele da su svi zaposleni upoznati sa pravilima i procedurama, ali ne i o tome na koji način i kada se upoznaju sa istim. Iz navedenog možemo zaključiti da NIS vodi računa o tome da svaki čovek koji ulazi u njihovu organizaciju mora da prođe predavanje, na taj način je obezbeđeno da apsolutno svi zaposleni u organizaciji budu upoznati sa pravilima i procedurama u vezi sa borbom protiv korupcije.

Primetno je da jedino ova kompanija u svom nefinansijskom izveštaju navodi konkretan broj zaposlenih čijim je činjenjem ili nečinjenjem načinjena šteta kompaniji. Kompanija pruža informaciju o tome da je u 2022. godini bilo 47 zaposlenih koji su svojim postupcima naneli štetu kompaniji, protiv njih su pokrenuti disciplinski ili prekršajni postupci koji su okončani nekom od disciplinskih

mera, dok je sa 17 zaposlenih od već pomenutih 47 zaposlenih, raskinut ugovor o radu. Ni u jednom od navedenih slučajeva osnova za pokretanje predmetnih postupaka nisu bile koruptivne radnje.

Što se tiče odnosa i sklapanja ugovora o saradnji sa drugim poslovnim subjektima, NIS navodi da prilikom sklapanja svakog ugovora sa poslovnim partnerima, sklapa i sporazum o antikorupcijskom ponašanju, što jeste konkretna mera za suzbijanje korupcije. Takođe, ova kompanija navodi broj poslovnih partnera sa kojima nije sklopljen ili obnovljen ugovor o poslovnoj saradnji, u 2022. godini. Identifikovano je 7 takvih slučajeva.

NIS je kompanija koja je najbolje obradila temu borbe protiv korupcije od svih kompanija koje su učestvovala u analizi, ali moramo naglasiti da je i ovo izveštavanje prilično skromno, jer nije naveden konkretan broj zaposlenih koji je u 2022. godini prošao obuku, navode da je 1.527 potencijalnih kandidata za zaposlenje, ali ne znamo koliko od njih je dobilo zaposlenje, kao ni o tome o kojim se pozicijama radi, da li su to rukovodeće pozicije ili ne. Navodeno je da postoji edukacija zaposlenih, ali samo da novozaposleni prođu predavanje gde se upoznaju sa pravilima i procedurama u vezi sa borbom protiv korupcije prilikom zaposlenja, ali nije navedeno kakve su još edukacije sprovedene, kako one izgledaju, koliko i na kojim pozicijama rade zaposleni koji su učestvovali na tim edukacijama.

Navedeno je u izveštaju da se vrši konstatni monitoring indikatora korupcije pretežno u oblasti nabavke roba i usluga, u poslovanju sa kupcima, kao i prilikom selekcije kandidata za stupanje u radni odnos, postavljanja na menadžerske i druge rukovodeće pozicije i prilikom stupanja u saradnju sa drugim privrednim subjektima, ali nema detalja o tome na koji se način vrši monitoring.

4.3. Organičenja i budući pravci istraživanja

Iako je ovaj rad pružio duboki uvid u prakse nefinansijskog izveštavanja o borbi protiv korupcije u kompanijama sa preko 2.000 zaposlenih u Srbiji, važno je prepoznati nekoliko ključnih ograničenja koja su se pojavila tokom istraživanja. Ograničenja su neizbežna u svakom istraživačkom procesu i mogu pružiti dragocene smernice za buduća istraživanja i unapređenja metodologije.

Jedno od ograničenja je bila ograničena dostupnost detaljnih internih politika i procedura kompanija koje su mogle dodatno osvetliti njihove strategije u borbi protiv korupcije. Ovo ograničenje može ograničiti dubinu analize i potpunu razumevanje efikasnosti implementiranih mera.

Pored identifikacije ograničenja, ovo istraživanje takođe otvara brojne mogućnosti za dalja istraživanja u oblasti nefinansijskog izveštavanja o korupciji u Srbiji. Budući pravci istraživanja mogu obuhvatiti sledeće:

1. Upoređivanje praksi izveštavanja o korupciji u Srbiji sa drugim zemljama ili regionima može pružiti uvid u globalne trendove i najbolje prakse.
2. Praćenje promena u praksama izveštavanja o korupciji tokom dužeg vremenskog perioda kako bi se razumela njihova dugoročna efikasnost i evolucija.
3. Analiza i upoređivanje praksi izveštavanja o borbi protiv korupcije na većem uzorku kompanija.
4. Sprovođenje dubinskih intervjuisanja ili studija slučaja kako bi se bolje razumela percepcija i iskustva u vezi sa implementacijom mera protiv korupcije u organizacijama.

Kroz istraživanje ovih i sličnih pravaca, buduća istraživanja mogu doprineti dubljem razumevanju izazova i mogućnosti u praksi nefinansijskog izveštavanja o borbi protiv korupcije. Tim bi se stvorila osnova za unapređenje poslovnih praksi, regulatornog okvira i politika u Srbiji.

ZAKLJUČAK

U savremenom poslovnom okruženju, u kome održivost i odgovornost prema društvu i životnoj sredini sve više dobijaju na značaju, nefinansijsko izveštavanje postaje ključni instrument za merenje i prikazivanje neekonomskih učinaka kompanije. Kroz integraciju ESG faktora u svoje strategije i operacije, kompanije ne samo da zadovoljavaju regulatorne zahteve, već aktivno doprinose stvaranju održivijeg i pravednijeg društva.

Analizom regulativne na globalnom, evropskom i nacionalnom nivou, uočava se jasan trend ka povećanju obaveza i standardizacije nefinansijskih izveštaja. Direktiva o nefinansijskom izveštaju (NFRD), a potom i nova Direktiva o izveštaju o korporativnoj održivosti (CSRD), predstavljaju značajane korake ka unapređenju transparentnosti i odgovornosti poslovnog sektora u Evropskoj uniji. Srbija je, usvajanjem izmena Zakona o računovodstvu, delimično uskladila svoje zakonodavstvo sa evropskim standardima, čime je postavila temelje za dalji razvoj u ovoj oblasti.

Poseban fokus rada bio je na izveštavanju o borbi protiv korupcije kao sastavnom delu nefinansijskog izveštaja. Korupcija, kao ozbiljna društvena pojava, direktno ugrožava principe pravičnosti, poverenja i ekonomskog razvoja. U tom kontekstu, nefinansijski izveštaji postaju platforma putem koje kompanije mogu pokazati svoju posvećenost etičkom poslovanju, integritetu i odgovornosti.

Rezultati našeg istraživanja su ukazali na to da se kompanije u Srbiji u različitom stepenu i na različite načine prilagođavaju zahtevima nefinansijskog izveštavanja. Dok se pojedine kompanije trude da jasno i sistematično prikažu svoje aktivnosti u borbi protiv korupcije, druge to čine površno, tako što prikazuju svoje informacije u borbi protiv korupcije na manje obiman način (na manje od jedne strane), tako što temu borba protiv korupcije u okviru nefinansijskog izveštaja ne izdvajaju posebnim naslovom ili podnaslovom kako bi je istakli, navode samo činjenicu da imaju kodeks, pravilnike, procedure o sprečavanju koruptivnih radnji i to je sve od informacija koje iznose u vezi sa temom borba protiv korupcije, bez dodatnih detalja o načinu na koji se bore protiv korupcije, da li su imali koruptivne slučaje, kako su oni sankcionisani i slično.

U Srbiji je prema rezultatima ovog istraživanja veći broj kompanija koje se suzdržavaju od pružanja detaljnih informacija o borbi protiv korupcije i to je problem, jer da bi borba protiv bila uspešna, važno je da postoji transparentnost u izveštavanju. Mora se raditi na dodatnoj edukaciji, razvoju specifičnih smernica, kao i jačanju nadzora i kontrole u vezi sa kvalitetom izveštavanja. Nedovoljno jasna regulativa ostavlja dosta slobode kompanijama da odaberu način izveštavanja, što dovodi do toga da su teško uporedivi podaci koje kompanije pružaju u nefinansijskom izveštaju.

Nefinansijsko izveštavanje, uključujući i temu borba protiv korucije, predstavlja važan alat za unapređenje korporativne odgovornosti i izgradnju poverenja između zainteresovanih strana. Njegov dalji razvoj i usklađivanje sa međunarodnim standardima biće od ključnog značaja za uspešnu integraciju domaćih kompanije u globalne tokove održivog razvoja.

LITERATURA

„Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 Amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as Regards Corporate Sustainability Reporting (Text with EEA Relevance)“. OJ L, том 322, 14. Децембар 2022., <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng>.

Agencija za Privredne Registre. (n.d.). Агенција за привредне регистре | претпаре. Agencija za provredne registre Srbije. <https://www.apr.gov.rs/претпаре.1843.html>

Aldaz M., Alvarez I., Jose Antonio Calvo., (2015). Non-financial reports, anti-corruption performance and corporate reputation. Review of Business Management, São Paulo, Vol. 17, No. 58, pp. 1321-1340. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=94743230001>

Aluchna, Maria, и остали. „Anti-Corruption Disclosure: Evidence from the Natural Experiment of the Non-Financial Reporting Directive“. DECISION, Maj 2024. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1007/s40622-024-00386-z>.

Beke-Trivunac J., Narandžić B., & Petrović V., (2017). Uloga interne revizije i kontrolinga u nefinansijskom izveštavanju. Udruženje internih revizora Srbije, zbornik radova.

Cort, Todd, и Daniel Esty. „ESG Standards: Looming Challenges and Pathways Forward“. Organization & Environment, том 33, изд. 4, Децембар 2020., стр. 491–510. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1177/1086026620945342>.

Dr. Knežević G., Dr. Pavlovic V., & Dr. Stevanović S., (2011). Izveštaj o održivom razvoju – karakteristike, ograničenje i perspektiva u Republici Srbiji. Poslovna ekonomija, broj 1, str. 83-102.

EFRAG (2022). ED ESRS G2 Bussines conduct

Forum za odgovorno poslovanje i Smart kolektiv (2021). Korak po korak do nefinansijskog izveštaja. https://smartkolektiv.org/wp-content/uploads/2021/12/Prirucnik_Korak-po-korak-do-nefinansijskog-izvestaja.pdf

GRI <https://www.globalreporting.org/Pages/default.asp>

Jovanović, Dušan, и Nikola Jovanović. „Corporate governance challenges in relation to the ESG reporting“. InterEULawEast : journal for the international and european law, economics and market integrations, том 9, изд. 2, Јануар 2023., стр. 269–87. DOI.org (Crossref).

Kaplan, Robert S., и Karthik Ramanna. „How to Fix ESG Reporting“. SSRN Electronic Journal, 2021. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.2139/ssrn.3900146>.

Lucinda A., The all-important “G” in ESG and its relationship to good governance and corporate compliance in anti-corruption: towards a more holistic approach. Southwestern journal of international law, Vol XXVIII:2, str 341-360 <https://www.swlaw.edu/sites/default/files/2023-05/5%20-%20Low.pdf>,

Marzouki, Achref, и остали. „Do Business Ethics Moderate Corporate Corruption Risk-ESG Reporting Relationship? Evidence from European ESG Firms“. International Journal of Ethics and Systems, Новембар 2023. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1108/IJOES-07-2023-0166>.

Oulton, Brendan Bradley and Will. ESG Investing For Dummies. Wiley, 2021. Library Genesis, <http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=B06EA0F41A20D14A42690037B93AC8E6>

Perrini, Francesco. „The Practitioner’s Perspective on Non-Financial Reporting“. California Management Review, том 48, изд. 2, Јануар 2006., стр. 73–103. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.2307/41166339>.

Previtali, Pietro, и Paola Cerchiello. „Corporate Governance and Anti-Corruption Disclosure“. Corporate Governance: The International Journal of Business in Society, том 23, изд. 6, Август 2023., стр. 1217–32. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1108/CG-06-2022-0275>.

Privredna komora Srbije, (2023). Nefinansijsko izveštavanje i EU taskonomija. <https://circulareconomy-serbia.com/sites/default/files/2023-08/GIZ%20-%20Vodic%C2%8D%20za%20nefinansijsko%20izvestavanje%20i%20EU%20taksonomiju%20za%20privredu%20i%20banke.pdf>

Prof. Dr. Vićentijević K. (2017). Nefinansijsko izveštavanje kao dodatna vrednost privrednog društva. Univerzitet Singidunum.

Project Management Srbija. Standard ISO 3700

PWC (2018). Responding to the new non-financial reporting regulations.

Skoczylas-Tworek, Agnieszka. „Disclosure of non-financial information in the field of counteracting corruption and bribery in economic practice“. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, том 64, изд. 4, 2020., стр. 187–98. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.15611/pn.2020.4.14>.

Transparency International (2022). Anti-corruption-in-ESG-standards_Final_15.06.2022. https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/kproducts/Anti-corruption-in-ESG-standards_Final_15.06.2022.pdf

Zakon o reviziji „Službeni glasnik RS br 62/2013“

Zenkina, Irina. „Ensuring the transparency of ESG reporting based on the development of its standardization“. E3S Web of Conferences, уредно А. Muratov и S. Khasanov, том 371, 2023., стр. 05077. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202337105077>.

IFRS Foundation. <https://www.ifrs.org/>